

תכנית משלי

דוח הערכה מסכם

2015-2019

תובנות Tovannot
הערכה, תכנון ויעוץ לשיפור ארגונים בערים
Organizational evaluation, planning & consulting

צוות המחקר
יובל פלדי
ברקת הנלה-אהרוני
דורית דנגור
ייעוץ אקדמי
ד"ר יפית סולימני-אעידן,
אוניברסיטת תל-אביב

האגף והקרן
לחילים משוחררים
משרד הביטחון

משרד העבודה הרווחה
והשירותים החברתיים
חוסן חברתי לישראל

משרד החינוך

ג'וינט ישראל אשלים
יחד בעשייה חברתית למען ילדים, נוער וצעירים במצבי סיכון

דרור בתי חינוך
ע"ש גימנסיה דרור החלוץ | תנועת דרור ישראל

קרן ההנצחה
ע"ש יוסף ש. וקרולין גרוס
לקידום חילים משוחררים

אוקטובר 2019

תקציר

תכנית משלי נותנת מענה לצעירים במצבי בסיכון בוגרי שרות צבאי/לאומי, המעוניינים להשלים את השכלתם התיכונית, כשלב ראשון בתהליך של ניעות חברתית והשתלבות מיטיבה במערכות חברתיות. התכנית כוללת איתור, יישוג והנגשה של מסלול השלמת השכלה לצעירים בסיכון חסרי 12 שנות לימוד ולימודים במתכונת מכינה להשלמת תג"ת. כל זאת באמצעות תמיכה לימודית, תגבורים לימודיים, תמיכה רגשית וליווי חברתי על-ידי עו"ס, תמיכה כלכלית באמצעות מלגת קיום וליווי הדרגתי של הצעירים לאחר סיום הלימודים, ככלי לסייע בידם להשתלב בעולם ההשכלה והתעסוקה.

התכנית נוסדה על-ידי עמותת אשלים בשיתוף משרד הביטחון - האגף והקרן להכוונת חיילים משוחררים, משרד הרווחה והשירותים החברתיים - שירות לטיפול במתבגרים צעירים וצעירות, משרד החינוך – האגף לחינוך מבוגרים, קרן גרוס - קרן לקידום חיילים משוחררים ומופעלת על-ידי עמותת דרור בתי חינוך ופועלת החל משנת 2014 בשלוש מכינות קדם אקדמיות בארץ: המכללה האקדמית ספיר, המכללה האקדמית הדסה ירושלים והמכללה האקדמית צפת.

ממצאי הדוח הנוכחי מתבססים על מחקר הערכה שליווה את התכנית בין השנים 2015-2019 שמטרותיו הרחבות כללו הערכה מעצבת ומסכמת במטרה לספק מידע רלבנטי אודות איכות הפעלת התכנית ומידת השגת מטרותיה, להסיק מסקנות ולהמליץ המלצות מעשיות לשיפור מועילותה ותרומתה של התוכנית למשתתפיה. במטרה להשיג מטרות אלו, שולבו במחקר ההערכה כלים איכותניים כגון ראיונות עומק עם משתתפי התכנית, אנשי צוות במכינות ונציגי המשרדים השותפים בתכנית, וכן, כלים כמותניים בשלוש נקודות זמן שונות: בתחילת הלימודים במכינה, בסיום הלימודים וכשנה לאחר סיום הלימודים. במסגרת איסוף הנתונים הכמותניים בשלושת השלבים השונים נבחנו ההיבטים הבאים: מאפייני הרקע של המשתתפים והוריהם, קשר עם ההורים והמשפחה, תעסוקה, הכנסה, מצב כלכלי, הערכה עצמית, מסוגלות עצמית, שאיפת השכלה בעתיד, מכוונות להשכלה גבוהה, רגשות כלפי השכלה גבוהה, שאיפת תעסוקה עתידית, מכוונות לתעסוקה, רגשות כלפי תעסוקה, תפיסת מרכיבי התכנית, ציפיות מהתכנית וקשיים צפויים בתכנית, הערכת מרכיבי התכנית (מלגת הקיום, הלימודים במכינה, המורים במכינה, האווירה בכיתה, הליווי האישי והקבוצתי של עו"ס התכנית), קשיים במהלך הלימודים ואופן הטיפול בהם ושביעות רצון מההשתתפות בתכנית. כמו כן, מאפייני ותרומת הקשר עם עו"ס התכנית, מאפייני ותרומת הקשר עם צוות המכינה, התרומה הנתפסת של התכנית ושביעות רצון מההשתתפות בתכנית בפרספקטיבה של כשנה לאחר סיום הלימודים במכינה.

הדוח המסכם מתבסס על דיווחיהם של 249 צעירים שהשתתפו במחזורי 2016-2019. כאשר על השאלון הראשון ענו 249 צעירים, על השאלון השני ענו 196 צעירים, על השאלון השלישי ענו 122 צעירים. השאלונים היו מזוהים ואפשרו ליצור זיווג בין השאלונים של אותו משתתף. בנוסף, הדוח כולל גם את ראיונות העומק שנערכו עם 27 ממשתתפי התוכנית ו-35 צעירים שנשרו מהתוכנית.

דוח מסכם זה כולל מסקנות והמלצות באשר לכל אחד מרכיבי התוכנית וכן מהתמונה הרחבה העולה מבחינת התוכנית בכללותה לאור מטרותיה ויעדיה המוגדרים מראש. הדוח כולל ארבעה חלקים מרכזיים. החלק הראשון סוקר את פרופיל המשתתפים בתכנית והתאמתו ליעודה ולגיוס המשתתפים בתוכנית כפי שהוגדר מראש.

החלק השני כולל את הערכת מרכיבי הליבה של התוכנית ומתחלק לממצאים העולים בהתייחס להערכת המשתתפים את: (1) הלימודים במכינה לרבות ההוראה, האווירה הכיתתית והסיוע הלימודי. (2) מלגת הקיום. (3) ליווי העו"ס במהלך הלימודים במכינה לרבות התמיכה האישית והקבוצתית. (4) ליווי המשתתפים לאחר סיום הלימודים במכינה.

החלק השלישי כולל את נתוני ההתמדה של המשתתפים בתכנית, שביעות רצונם מהתכנית והתרומה הנתפסת של התכנית עבורם.

ולבסוף, החלק האחרון מביא את ממצאי הערכה בהתייחס להשפעה הכוללת של התוכנית על משתתפיה בתחומים המשמעותיים לניעותם החברתית: לימודים, קריירה (השכלה ותעסוקה), מצבם הכלכלי ותפיסתם העצמית.

תוכן עניינים

2	תקציר
5	רקע
5	א. צעירים במצבי סיכון ורכישת השכלה
7	ב. תכנית משלי
8	ג. מחקר ההערכה
12	ממצאים
12	1. פרופיל המשתתפים בתכנית
18	2. גיוס משתתפים לתכנית
22	3. הערכת מרכיבי התכנית
22	3.1. הלימודים במכינה
30	3.2. מלגת הקיום
33	3.3. ליווי המשתתפים במהלך המכינה
35	3.4. ליווי המשתתפים לאחר סיום הלימודים במכינה
39	4. התמדה בתכנית
42	5. שביעות רצון מהתכנית ותרומתה למשתתפים
42	5.1. שביעות רצון מהתכנית
42	5.2. התרומה הנתפסת של התכנית
45	6. השפעות התכנית
45	6.1. לימודים והשכלה
50	6.2. תעסוקה
53	6.3. מצב כלכלי
54	6.4. תפיסה עצמית
57	המלצות

א. צעירים במצבי סיכון ורכישת השכלה

צעירים לאחר שרות צבאי \ לאומי בישראל, נמצאים בעיצומו של שלב מעבר ייחודי בין התבגרות לבגרות. תקופה זו מובחנת בספרות המחקרית בעולם כתקופה המוגדרת כ"מעבר לבגרות" (transition to adulthood) בה על הצעירים לקבל החלטות המשמעותיות לבניית עתידם בתחומים רבים (Arnett, 2000). כיום, בניגוד לעבר, תקופת המעבר לבגרות בה הצעירים בין היתר עוזבים את הבית, מתבססים בעבודה קבועה ונישאים, הנה מתמשכת ומורכבת יותר ולפיכך היציאה מתלות לעצמאות היא מוגבלת יותר מאשר הייתה נהוגה בעבר, והצורך להישען על בית ההורים ועל משאבים חברתיים גדול יותר (Bynner & Lange, 2003).

עבור צעירים בסיכון, שלב המעבר לבגרות מהווה צומת מרכזי בכל מה שנוגע לקבלת החלטות אישיות שיש להן השלכות נרחבות לגבי עתידם כמעט בכל תחומי החיים. בתקופה זו יש בידם הזדמנות לשנות את נסיבות חייהם לקראת שינוי חיובי בניעות חברתית עתידית. עם זאת, לאור משאביהם החומריים והרגשיים המצומצמים, הרקע המשפחתי והאישי שלהם והאתגרים הרבים הטמונים בשלב התפתחותי זה, תקופת מעבר זו הנה רגישה במיוחד ועלולה להוסיף על פגיעותם, להגביר את פעריהם בתחומי ההשכלה והתעסוקה ולהוביל להדרתם החברתית.

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ישנם בישראל כ- 900 אלף צעירים בגילאי 18-25, כאשר ההערכה היא שכ-200 אלף צעירים בישראל כלולים בקטגוריה של צעירים בסיכון הזקוקים לסיוע משרד הרווחה והשירותים החברתיים (לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, 2010). הגדרת צעיר אה בסיכון הנה רחבה למדי אך ככלל ההגדרה כוללת את כלל הצעירים בישראל שהנם חסרי עורף משפחתי מתפקד או תומך דיו. רובם המכריע של צעירים אלו משוכנים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית של הארץ ומגיעים ממשפחות המתמודדות עם מצוקה כלכלית, משברי הגירה, ו/או משפחות עם מוגבלות או חולי משמעותיים שמקשים על התפקוד המשפחתי. קבוצת הצעירים בסיכון כוללת בין היתר תת-קבוצות נוספות של צעירים במצבי סיכון שונים. קבוצה בולטת במיוחד היא זו של צעירים שגדלו במסגרות השמה חוץ-ביתיות, צעירים ללא 12 שני"ל, צעירים שלא שרתו בצבא, בעלי מוגבלויות פיזיות ונפשיות, חיילים בודדים ובני מיעוטים (זעירא, בנבנישתי, ורפאלי, 2012; סולימני-אעידן, 2012; קטן, 2009; Munro, Stein & Ward, 2005).

הגדרת צעירים בסיכון נבחנת בספרות ובשטח על פני רצף המעיד על רמת הסיכון הנמוכה או הגבוהה לפגיעה ברווחה ובהתפתחות העתידית של הצעיר. על רצף זה, המצוקות העיקריות של צעירים בסיכון כוללות היעדר עורף משפחתי ו/או לחצים מצד משפחת המוצא, מחסור בדיוור, השכלה נמוכה, קשיים בהשתלבות בשוק העבודה ותחושה של ניכור חברתי. מצוקות אלה מונעות מהצעירים השתלבות חברתית ומובילות לעתים לשוליות, הידרדרות חברתית ואף עבריינות. ההנחה הרווחת היא כי צעירים שהשלימו שרות צבאי נמצאים במרכז רצף הסיכון וכי מאפייניהם האישיים, המשפחתיים והחברתיים, לרב מעידים על צורך בהכוונה וסיוע ומסגרת מותאמת לצרכיהם הכוללת מעטפת רגשית וחומרית (קטן, 2009).

לעומת צעירים באוכלוסייה הכללית שאינם מוגדרים בסיכון, יציאתם לחיי אזרחות של צעירים בסיכון לאחר השירות הצבאי, מציבה אותם בנקודת פתיחה שלילית. נסיבות חייהם שהובילו אותם למצב הסיכון מלכתחילה והעדר תמיכה הורית, כלכלית ורגשית, מקשים עליהם לעמוד באתגרי תקופת המעבר לחיי בגרות ולבסס יציבות

ובטחון כלכלי ואישי בחייהם (קטן, 2009). לפיכך, צעירים וצעירות במצבי סיכון מהווים פלח באוכלוסייה המחייב התייחסות מיוחדת באמצעות יצירת מסגרות ותוכניות המאפשרות גישה למשאבים, תמיכה רגשית, והכוונה לטובת התפתחות אישית ומקצועית.

אחד התחומים שצעירים בסיכון חווים חסך רב ביחס לבני גילם באוכלוסייה הנו תחום ההשכלה, שלה השפעה מכרעת על יכולת השתלבותם בשוק העבודה ושיפור מצבם הכלכלי והחברתי. השכלה תיכונית ככלל והשכלה גבוהה בפרט, מהווים כלי מרכזי לניעות חברתית ואמצעי חשוב להשתלבות בחברה ובתרומה לה, תוך מיצוי הפוטנציאל האישי והבטחת העתיד לדור הבא. השלמת 12 שני"ל מהווה דרישת סף לקורסים מקצועיים, ללימודי תעודה ולהשתלבות בעולם התעסוקה. ללא השכלה תיכונית עלולים צעירים וצעירות רבים למצוא עצמם מחוץ למעגל התעסוקה או ישתלבו בעבודות שאינן מתגמלות כלכלית, ארעיות וחסרות אופק התקדמות. היות והשכלה ותעסוקה קשורים זה בזה, מצבם הכלכלי של צעירים בסיכון נמוך בהשוואה לצעירים באוכלוסייה הכללית והם מתמודדים עם דחק חובות כלכליים לאור אבטלה או תעסוקה שאינה מעניקה משענת מספקת (זעירא, בנבנישתי ורפאלי, Sulimani- Aidan, Benbenishty, Zeira & Dinisman, 2012). כך למשל על פי דוח מידע של הביטוח הלאומי (2010), כרבע מהצעירים בסיכון המאופיינים ע"י פחות מ-10 שני"ל, עולים מאתיופיה וצעירים המתגוררים בפריפריה בין הגילאים 23-25, אינם מועסקים בשוק התעסוקה על פי הנתונים שהתקבלו בשנת 2006.

מחקרים מראים כי לרכישת השכלה ישנה השפעה מכרעת על מצב כלכלי וחברתי. לדוגמה, במסגרת סקירה של ממצאים מה OECD ומהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) בישראל, עולים פערים משמעותיים ביותר בשיעורי התעסוקה ובאיכותה בין מי שרכשו 12 שנות לימוד לבין מי שלא הצליחו להשלים פרק לימודים זה. ממחקרים בעולם עולה אף שלצעירים שבידם תואר ראשון ישנו יתרון כלכלי על פני צעירים עם השכלה נמוכה יותר ופער זה עולה עם השנים. לדוגמה נמצא כי צעירים בגילאי 25-34, בעלי לפחות תואר ראשון הרוויחו בממוצע משכורת הגבוהה ב-60% מצעירים בעלי תעודת סיום תיכונית (Planty et al., 2007). מעבר לתרומתה לקידום המצב הכלכלי, מחקרים מצביעים על כך שלהשכלה יתרונות נוספים לצעירים ולחברה עצמה ביניהם בריאות טובה יותר ומעורבות חברתית גבוהה יותר (Baum & Ma, 2007).

לאור האמור, ממצאי מחקרים במדינות שונות בעולם ובארץ מלמדים על פערים ניכרים בהישגים הלימודיים והאקדמיים של צעירים בסיכון (Jackson & Cameron, 2011; Day, Dworsky, Fogarty, & Damasked, 2011). חלק מצעירים אלו אינם משלימים את תעודת הבגרות ואף ששיעור מסיימי התיכון ביניהם נע על טווח, הוא תמיד נמוך יותר מקבוצת בני גילם (Snyder & Tan, 2006).

כך למשל, נמצא במחקרי אורך כי צעירים בסיכון השוהים באמנה לא סיימו את לימודי התיכון או אינם זכאים לתעודת בגרות, פי שניים בהשוואה לקבוצת בני גילם באוכלוסייה הכללית (Courtney et al., 2011). מחקר נוסף שנערך בקרב צעירים בסיכון במדינת וושינגטון ארה"ב, מצא כי 34% מהם סיימו את בית הספר התיכון עם תעודה ו-28% מהם לא היו משולבים במסגרות לימודיות או מקצועיות בעת המחקר (Avery, 2001). מחקר אחר מצא כי אחוז הצעירים בסיכון שלא השלים את לימודיו באוכלוסייה עמד על 24% בעוד שאחוז הצעירים

שלא השלימו את לימודיהם באוכלוסייה המייצגת עמד על 7.3% בלבד (Courtney, Dworsky, Lee, & Raap, 2010).

ממחקר שנערך בישראל (שמעוני ובנבנישתי, 2011) המבוסס על ניתוח של מאגרי מידע מקיפים הנמצאים בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עולה שהפערים בתחום ההישגים החינוכיים בין קבוצות שונות הנמצאות בטיפול הרווחה לבין עמיתיהם לקבוצת הגיל ניכרים כבר במבחני המיצ"ב בכיתה ח' ובולטים מאוד בהישגים במבחני הבגרות. בהשוואה לשאר ילדי השנתון חלק קטן יותר מילדי הרווחה ניגשים לבחינות הבגרות, חלק קטן מהם זכאי לתעודת בגרות וחלק קטן מאוד זכאי לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף של ההשכלה הגבוהה. כמו כן, בעבודת מחקר שנעשתה בקרב 237 צעירים בסיכון בוגרי פנימיות טיפוליות וחינוכיות נמצא כי מספר הצעירים שדיווחו כי בידם בגרות מלאה עומד על 43.3%, שהוא אחוז נמוך במקצת משיעור הצעירים הזכאים לבגרות באוכלוסייה הכללית העומד על 46.8% (על פי נתוני הלשכה לסטטיסטיקה בשנים 2006-2009). אך עם זאת, כ-40% טענו יש בידם בגרות חלקית בלבד כאשר המשמעות היא שיהיה עליהם להשלים בעתיד את המקצועות החסרים על מנת להיות זכאים לבגרות ולהמשיך ללימודים גבוהים (סולימני-אעידן, 2012).

מסקנות מחקרים אלו מצביעים על פערים בהשכלה והישגים לימודיים נמוכים עמם מתמודדים הצעירים במעבר לחיי הבגרות, העלולים להקשות עליהם להשיג עצמאות כלכלית ולהתמודד בהצלחה עם חייהם הבוגרים. משום כך, ישנה חשיבות רבה להפעלת תכניות השלמת השכלה לצעירים בסיכון בכדי לסייע לצעירים אלו לעמוד באתגר השלמת הלימודים והשתלבות בהשכלה תיכונית ו/או גבוהה ככלי למוביליות חברתית.

ב. תכנית משלי

תכנית משלי נותנת מענה לצעירים בסיכון בוגרי שרות צבאי/לאומי, המעוניינים להשלים את השכלתם התיכונית, כשלב ראשון בתהליך של ניעות חברתית והשתלבות מיטיבה במערכות חברתיות. התכנית כוללת מספר מרכיבים מרכזיים:

1. איתור, יישוג והנגשה של מסלול השלמת השכלה לצעירים בסיכון חסרי 12 שנות לימוד.
2. לימודים אינטנסיביים של 7 חודשים לצורך השלמת 12 שנות לימוד ורכישת תעודת גמר תיכונית (תג"ת) של משרד החינוך.
3. תמיכה לימודית נוספת במקרה הצורך באמצעות תגבורים לימודיים.
4. תמיכה רגשית וליווי חברתי בזמן הלימודים על-ידי עו"ס ייעודית שזהו תפקידה.
5. תמיכה כלכלית בזמן הלימודים באמצעות מלגת קיום ומימון שכר הלימוד.
6. ליווי הדרגתי של הצעירים לאחר סיום הלימודים, ככלי לסייע בידם להשתלב במערכות חיים נורמטיביות של לימודים ועבודה.

התכנית נוסדה על-ידי עמותת אשלים בשיתוף משרד הביטחון - האגף והקרן להכוונת חיילים משוחררים, משרד הרווחה והשירותים החברתיים - שירות לטיפול במתבגרים צעירים וצעירות, משרד החינוך – האגף לחינוך מבוגרים, קרן גרוס - קרן לקידום חיילים משוחררים ומופעלת על-ידי עמותת דרור בתי חינוך.

התכנית החלה בשנת 2014 במכינה הקדם-אקדמית שבמכללה האקדמית ספיר. בשנת 2015 התרחבה התכנית למכינות הקדם-אקדמיות במכללה האקדמית הדסה ירושלים ובמכללה האקדמית צפת.

מתחילת התכנית ועד היום השתתפו בה 348 צעירים בסיכון חסרי 12 שנות לימוד, בשישה מחזורי לימוד וסיימו את הלימודים 275 צעירים, כפי שניתן לראות בלוח 1.

לוח 1: משתתפים בתכנית לפי מחזורים

מכללה	שנה	מחזור	התחילו	סיימו
המכללה האקדמית ספיר	2014	מחזור א'	19	14
	2015	מחזור ב'	23	14
	2016	מחזור ג'	20	13
	2017	מחזור ד'	22	16
	2018	מחזור ה'	25	19
	2019	מחזור ו'	21	16
		סה"כ ספיר	130	92
המכללה האקדמית הדסה ירושלים	2015	מחזור א'	24	21
	2016	מחזור ב'	25	23
	2017	מחזור ג'	27	22
	2018	מחזור ד'	18	14
	2019	מחזור ה'	15	14
		סה"כ הדסה	109	94
המכללה האקדמית צפת	2015	מחזור א'	19	14
	2016	מחזור ב'	21	15
	2017	מחזור ג'	25	24
	2018	מחזור ד'	22	21
	2019	מחזור ה'	22	15
		סה"כ צפת	109	89
		סה"כ כללי	348	275

ג. מחקר ההערכה

מחקר ההערכה ליווה את התכנית בין השנים 2015-2019.

מטרות מחקר ההערכה

לספק מידע רלבנטי אודות איכות הפעלת התכנית ומידת השגת מטרותיה בהתאם לעקרונות ההערכה **המסכמת** ולהמליץ המלצות מעשיות לשיפור התכנית בהתאם לעקרונות ההערכה **המעצבת**.

לבחון את התכנית הן **ברמת התלמידים** המשתתפים בה והן **ברמת הממשק בין השותפים** המובילים את יישומה, תוך מתן דגש מיוחד לנושאים הבאים:

1. אפיון אוכלוסיית המשתתפים בתכנית.

2. הערכת הפעילויות (Activities) המרכזיות בתכנית וזיהוי נקודות חוזק ונקודות חולשה בהפעלתן.
3. הערכת התפוקות (Outputs) והתוצאות (Outcomes) של התכנית.
4. הערכת קשרי הגומלין בין מאפייני המשתתפים, הפעילויות, התפוקות והתוצאות של התכנית.
5. הערכת השפעת התכנית על המוביליות החברתית של התלמידים המשתתפים בתכנית כפי שמתבטאת בהשתלבותם במערכות חברתיות (תעסוקתיות ולימודיות).

שאלות ההערכה המרכזיות

1. מהם מאפייני המשתתפים בתכנית והאם הם נמצאים בהלימה לקריטריונים שהוגדרו?
2. האם הפעילויות המרכזיות בתכנית (איתור ויישוג משתתפים פוטנציאליים; לימודים במכינה; ליווי רגשי וחברתי ומניעת נשירה; תמיכה כלכלית; וליווי המשך של המשתתפים) נעשות בצורה אפקטיבית המסייעת למשתתפים להשלים בהצלחה 12 שנות לימוד?
3. האם סיום התכנית בהצלחה מביא לשיפור בתחושת המסוגלות, הביטחון העצמי והמוטיבציה ללמידה של המשתתפים ויוצרת אצלם שאיפה להתקדם ולשפר את תמונת העתיד שלהם?
4. האם סיום התכנית בהצלחה מקנה להם כלים וכישורים להשתלבות תעסוקתית ולמוביליות חברתית?
5. האם השותפים בהובלת התכנית מסכימים על עקרונותיה ומטרותיה ועובדים בשיתוף פעולה התורם לאפקטיביות התכנית?

מערך מחקר ההערכה

מחקר הערכה משולב כמותי ואיכותני.

מחקר כמותי - בכדי לאמוד את השפעותיה של התכנית על הצעירים שמשתתפים בה, נעשה שימוש במערך מחקר מסוג "סקר אורך" (Panel Study), העוקב אחר הצעירים המשתתפים בתכנית במשך כ- 19 חודשים בשלוש נקודות זמן:

מדידה ראשונה (T0) התקיימה בתחילת הלימודים במכינה. נמדדו המשתתפים הבאים: מאפייני הרקע של המשתתפים והורים, קשר עם ההורים והמשפחה, תעסוקה, הכנסה, מצב כלכלי, הערכה עצמית, מסוגלות עצמית, שאיפת השכלה בעתיד, מכוונות להשכלה גבוהה, רגשות כלפי השכלה גבוהה, שאיפת תעסוקה עתידית, מכוונות לתעסוקה, רגשות כלפי תעסוקה, תפיסת מרכיבי התכנית, ציפיות מהתכנית וקשיים צפויים בתכנית.

מדידה שנייה (T1) התקיימה בסמוך לסיום הלימודים במכינה (כ- 7 חודשים לאחר המדידה הראשונה). נמדדו המשתתפים הבאים: קשר עם ההורים והמשפחה, תעסוקה, הכנסה, מצב כלכלי, הערכה עצמית, מסוגלות עצמית, שאיפת השכלה בעתיד, מכוונות להשכלה גבוהה, רגשות כלפי השכלה גבוהה, שאיפת תעסוקה עתידית, מכוונות לתעסוקה, רגשות כלפי תעסוקה, הערכת מרכיבי התכנית (מלגת הקיום, הלימודים במכינה, המורים במכינה, האווירה החברתית בקבוצה, הליווי האישי והקבוצתי של עו"ס התכנית), קשיים במהלך הלימודים ואופן הטיפול בהם ושביעות רצון מההשתתפות בתכנית.

מדידה שלישית (T2) התקיימה כשנה לאחר סיום הלימודים במכינה (כ – 19 חודשים לאחר המדידה הראשונה). נמדדו המשתתפים הבאים: תעסוקה, הכנסה, מצב כלכלי, הערכה עצמית, מסוגלות עצמית, מצב השכלה נוכחי, שאיפת השכלה בעתיד, מכוונות להשכלה גבוהה, רגשות כלפי השכלה גבוהה, שאיפת תעסוקה עתידית, מכוונות לתעסוקה, רגשות כלפי תעסוקה, מאפייני ותרומת הקשר עם עו"ס התכנית לאחר סיום הלימודים, מאפייני ותרומת הקשר עם צוות המכינה לאחר סיום הלימודים, התרומה הנתפסת של התכנית ושביעות רצון מההשתתפות בתכנית.

מחקר איכותני - בנוסף למערך המחקר הכמותי, שולבו במחקר ההערכה שיטות מחקר איכותניות. יתרון של שיטות אלה הוא ביכולת ההעמקה במשתני המחקר מתוך ההקשר והמורכבות הספציפית שלהם תוך אימוץ נקודת מבט סובייקטיבית של פלח מצומצם מאוכלוסיית היעד של התכנית. במסגרת זו בוצעו ראיונות עומק עם משתתפים בתכנית, אנשי צוות במכינות ונציגי המשרדים השותפים בתכנית. מטרת הראיונות הייתה לבדוק את אפקטיביות המרכיבים השונים של התכנית ואת התפתחות המשתתפים במשתתפים אישיים ובמשתתפים הבודקים מוביליות חברתית.

כלי ההערכה

כלי ההערכה כמותיים – נעשה שימוש בשני כלי הערכה מרכזיים: שאלון למילוי עצמי שהועבר למשתתפים בשלוש נקודות הזמן שצוינו לעיל וטופס נתונים אישיים של המשתתפים, שמילאו עו"ס התכנית בתחילת כל מחזור.

כלי הערכה איכותניים – נעשה שימוש בראיונות עומק מובנים למחצה עם האוכלוסיות הבאות: משתתפים בתכנית (בתחילת התכנית, סיום הלימודים וכשנה לאחר סיום הלימודים), נושרים מהתכנית (כ – 2-3 שבועות ממועד הנשירה), צוותי המכינות והשותפים בתכנית (מספר פעמים לאורך שנות המחקר).

דגימה

בשל היקפה המצומצם יחסית של התכנית לא בוצעה דגימה והנתונים נאספו מכל הצעירים שהשתתפו בתכנית במחזורים 2016-2019. על השאלון הראשון ענו 249 צעירים, על השאלון השני ענו 196 צעירים, על השאלון השלישי ענו 122 צעירים. השאלונים היו מזוהים ואפשרו ליצור זיווג בין השאלונים של אותו משתתף. בסך הכל היו 114 משתתפים שענו על כל שלושת השאלונים. בלוח 2 ניתן לראות את התפלגות המשיבים לפי מכללה.

לוח 2: התפלגות המשיבים לפי מכללה

מכללה	N	%
צפת	89	34%
ספיר	88	34%
הדסה	82	32%
סה"כ	259 ¹	100%

¹ 10 משתתפים מילאו את השאלון השני ו/או השלישי מבלי למלא את השאלון הראשון ולכן מסתכם ל - 259

בלוח 3 ניתן לראות את התפלגות המשיבים לפי מחזור ומכללה.

לוח 3 : התפלגות המשיבים לפי מחזור ומכללה

מחזור	מכללה	N	%
2016	צפת	21	8%
	ספיר	20	8%
	הדסה	23	9%
	סה"כ	64	25%
2017	צפת	26	10%
	ספיר	24	9%
	הדסה	27	10%
	סה"כ	77	30%
2018	צפת	21	8%
	ספיר	24	9%
	הדסה	17	7%
	סה"כ	62	24%
2019	צפת	21	8%
	ספיר	20	8%
	הדסה	15	6%
	סה"כ	56	22%
סה"כ		259	100%

ראיונות עומק משתתפים – בסה"כ בוצעו ראיונות עומק (חלקם פנים-אל-פנים וחלקם טלפוניים) עם 27 משתתפים בתכנית במחזורים 2016-2018. הראיונות עם כל משתתף בוצעו בתחילת התכנית, בסיום הלימודים ושנה לאחר סיום הלימודים.

ראיונות עומק נושרים – בסה"כ בוצעו 35 ראיונות עומק טלפוניים עם משתתפים שנשרו מהתכנית במחזורים 2016-2018.

ראיונות עומק צוותי מכינות – בסה"כ בוצעו 18 ראיונות עומק פנים-אל-פנים עם אנשי צוות בשלושת המכינות, במהלך המחקר.

ראיונות עומק שותפים - בסה"כ בוצעו 12 ראיונות עומק פנים-אל-פנים עם נציגי השותפים בתכנית, במהלך המחקר.

ממצאים

1. פרופיל המשתתפים בתכנית

בפרק זה יוצגו ממצאים בנוגע לפרופיל המשתתפים בתכנית. הממצאים מבוססים על שני מקורות מידע שונים שמוזגו למסד נתונים אחד:

א. טופס נתונים אישיים, שמילאו עו"ס התכנית אודות כל משתתף ומשתתף במחזוריים 2016-2018.

ב. שאלונים שמילאו המשתתפים במחזוריים 2016-2019.

פרופיל המשתתפים בתכנית מורכב מהמאפיינים הבאים:

א. מאפיינים סוציו-דמוגרפיים (מגדר, גיל, ארץ לידה, גילה עליה לארץ, מצב משפחתי).

ב. מקום מגורים וקשר עם הרווחה (מקום מגורים לפני הלימודים, מקום מגורים בזמן הלימודים, קשר עם שירותי הרווחה).

ג. לימודים בתיכון (סוג בית ספר, כיתת סיום בית ספר).

ד. שירות חובה (סוג השירות).

ה. מאפייני ההורים (ארץ לידת ההורים, השכלת האב, השכלת האם).

ו. קשר עם ההורים והמשפחה (אפשרות לשוחח ולהתייעץ עם ההורים, תמיכה כלכלית מהמשפחה, תמיכה כלכלית במשפחה, תדירות מפגש עם ההורים, קבלת כסף מההורים).

1.1 מאפיינים סוציו-דמוגרפיים

בלוח 4, מופיעים נתונים סוציו-דמוגרפיים שונים של המשתתפים, שנאספו באמצעות טופס הנתונים האישיים.

לוח 4: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים. מחזוריים 2016-2018. N=203

מאפיין	N	%
מגדר	זכר	68%
	נקבה	32%
גיל	21-24 שנים	32%
	25-26 שנים	38%
	27 שנים ומעלה	30%
ארץ לידה	ישראל	71%
	אתיופיה	12%
	בריה"מ לשעבר	7%
	ארץ אחרת	11%
גיל עליה לארץ	10.5 שנים במוצע	ס.ת. 7.03
מצב משפחתי	רווק	91%
	נשוי	7%
	גרש / אחר	3%

1.2. מקום מגורים וקשר עם הרווחה

בשל העובדה כי תכנית משלי יועדה לאוכלוסייה של צעירים בסיכון, נבדק בטופס הנתונים האישיים של המשתתפים, מקום המגורים שלהם לפני ובמהלך הלימודים והאם היה או יש להם קשר עם שירותי הרווחה. כפי שניתן לראות בלוח 5, כ- 40% מהמשתתפים לא גרו בבית ההורים לפני הלימודים ו- 50% לא גרו בבית ההורים במהלך הלימודים. כמו כן, למעלה ממחצית מהמשתתפים דיווחו על קשר עם שירותי הרווחה בעבר או בהווה.

לוח 5: מקום מגורים וקשר עם הרווחה. מחזורים 2016-2018. N=203

מאפיין		N	%
מקום מגורים לפני הלימודים	בבית ההורים	118	61%
	בדירה לבד או עם שותפים	52	27%
	בבית קרובי משפחה	10	5%
	אחר	15	8%
מקום מגורים בזמן הלימודים	בבית ההורים	96	49%
	בדירה לבד או עם שותפים	51	26%
	במעונות	28	14%
	בבית קרובי משפחה	11	6%
	אחר	10	5%
קשר עם הרווחה	יש קשר (כיום או בעבר)	105	54%
	אין קשר	91	46%

1.3. לימודים בתיכון

היות ותכנית משלי היא תכנית השלמת השכלה, נבדק בטופס הנתונים האישיים של המשתתפים גם הרקע הלימודי שלהם לפני הצטרפותם לתכנית, בכדי להעריך את הפרופיל הלימודי שלהם. כפי שניתן לראות בלוח 6, פחות ממחצית מהמשתתפים למדו בתיכון עיוני, הנחשב כבעל רמה לימודית גבוהה יחסית בהשוואה למסגרות אחרות. כמו כן, כרבע מהמשתתפים למדו בישיבה או במוסד תורני, שם אין לומדים בדרך כלל לימודי ליבה כמו מתמטיקה ואנגלית, המהווים מקצועות חובה בלימודים לתגיית (תעודת גמר תיכונית).

עוד עולה מהנתונים כי למעלה ממחצית מהמשתתפים סיימו את לימודיהם בתיכון בכיתה י' או לפני כן, מה שמעיד על כך שהם צברו פערים לימודיים גדולים מאד. כמו כן, כרבע מהמשתתפים למדו בתיכון בכיתה חינוך מיוחד, מה שהופך את המצב הלימודי שלהם למורכב עוד יותר.

לוח 6: לימודים בתיכון. מחזורים 2016-2018. N=203

%	N		
46%	90	עיוני	סוג בית ספר בתיכון
24%	48	ישיבה/תורני	
21%	42	מקצועי	
3%	5	חינוך מיוחד	
6%	11	אחר	
14%	27	כיתה י"ב	כיתה סיום
34%	66	כיתה י"א	
26%	51	כיתה י'	
27%	52	לפני כיתה י'	
73%	144	לא	חינוך מיוחד ²
27%	52	כן	
68%	133	לא	מסגרת חוץ ביתית ³
32%	63	כן	

1.4. שירות חובה

תכנית משלי מיועדת לבוגרי שירות צבאי או לאומי בלבד. לפיכך, נבדקה סוגיית השירות של המשתתפים בטופס הנתונים האישיים. כפי שניתן לראות בלוח 7, 98% מהמשתתפים עשו שירות צבאי או לאומי.

לוח 7: שירות צבאי. מחזורים 2016-2018. N=203

%	N		
86%	166	צבאי	סוג שירות
13%	25	לאומי	
2%	3	לא שירת	

1.5. מאפייני ההורים

המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים וההשכלתיים של הורי המשתתפים חשובים להבנת הרקע של המשתתפים. כפי שניתן לראות בלוח 8, למעלה ממחצית מהמשתתפים הם ממשפחות של מהגרים (עולים חדשים) – אחד

²למד בשלב כלשהו בבית ספר לחינוך מיוחד או בכיתה מקדמת בבית ספר רגיל.
³גר פעם בפנימייה חינוכית, בכפר נוער או במשפחתון (אמנה).

מהוריהם או שניהם לא נולדו בישראל. כמו כן, לפחות מ – 10% מהאבות ומהאימהות של המשתתפים יש תואר אקדמי כלשהו.

עוד עולה מהנתונים, כי מצבם הכלכלי של מרבית הורי המשתתפים בתכנית הוא בינוני ומטה וניתן להניח כי ממצא זה יקשה עליהם לתמוך בהם בתקופת הלימודים ובכלל.

לוח 8: מאפייני רקע של ההורים. מחזורים 2016-2018. N=203

%	N		
45%	87	הורים מישראל	ארץ לידת ההורים
13%	26	אבא/ אמא לא מישראל	
42%	82	הורים לא מישראל	
38%	75	עד תיכונית	השכלת האב
24%	48	תיכונית ועל תיכונית	
7%	13	תואר אקדמי	
31%	60	לא יודע	
27%	53	עד תיכונית	השכלת האם
42%	82	תיכונית ועל תיכונית	
8%	16	תואר אקדמי	
23%	45	לא יודע	
39%	94	קשה מאד - קשה	כיצד היית מגדיר את המצב הכלכלי של ההורים שלך כיום?
40%	96	בינוני	
21%	51	טוב - טוב מאד	

1.6. קשר עם ההורים והמשפחה

הקשר של משתתפי התכנית עם הוריהם ומידת התמיכה שהם מקבלים מהם, הינם מרכיבים חשובים שעשויים לסייע להם בהתמודדותם עם אתגרים חשובים כמו השכלה ותעסוקה. לפיכך, נבדקו משתנים אלה גם באמצעות טופס הנתונים האישיים (לוח 9) וגם באמצעות השאלון שהועבר למשתתפי התכנית (לוח 10).

כפי שניתן לראות בלוח 9, לרוב המשתתפים בתכנית אין אפשרות לשוחח ולהתייעץ עם הוריהם והם אינם נתמכים כלכלית על-ידם. זאת ועוד, למעלה מחמישית מהמשיבים ציינו כי הם עצמם תומכים כלכלית במשפחתם. ממצאים אלה מעידים על כך שרוב המשתתפים בתכנית מקבלים תמיכה רגשית וכללית מוגבלת מהוריהם.

לוח 9: תמיכה משפחתית. מחזורים 2016-2018. N=203

%	N		
58%	113	לא קיימת	אפשרות לשוחח ולהתייעץ
42%	82	קיימת	
81%	158	לא קיימת	תמיכה כלכלית מהמשפחה
19%	37	קיימת	
79%	99	לא	תומך כלכלית במשפחה
21%	27	כן	

כפי שניתן לראות בלוח 10, אמנם כשלושה רבעים מהמשתתפים דיווחו שהם פוגשים את הוריהם בתדירות גבוהה יחסית, אולם שני שלישים מהם ציינו כי אינם מקבלים מהוריהם כסף, ושליש מהם ציינו כי הוריהם אינם תומכים בהם בקבלת החלטות חשובות או תומכים בהם במצבים שונים בחייהם. בנוסף עולה כי לשליש מהמשתתפים אין תמיכה מדמות אחרת במשפחתם (שאינה אחד מהוריהם).

לוח 10: קשר עם המשפחה⁴. מחזורים 2016-2019. N=246

%	N		
73%	174	לפחות פעם בשבועיים	במהלך השנה האחרונה, כל כמה זמן אתה רואה את ההורים שלך
17%	17	לפחות פעם בחודש / פעם בכמה חודשים	
11%	10	פעם-פעמיים בשנה / כמעט אף פעם / אף פעם	
66%	163	לא	האם ההורים שלך נותנים לך כסף
29%	71	כן, רק כשאתה צריך	
5%	12	כן, באופן קבוע	
33%	81	כלל לא - במידה מעטה	באיזו מידה ההורים שלך תומכים בך כשאתה צריך לקבל החלטות בנוגע להשכלה או לקריירה? **
14%	35	במידה בינונית	
53%	130	במידה רבה – רבה מאד	
32%	77	כלל לא - במידה מעטה	באיזו מידה ההורים תומכים בך במצבים שונים בחיים שלך? **
19%	47	במידה בינונית	
49%	119	במידה רבה – רבה מאד	
35%	87	לא	האם יש במשפחה שלך מישהו נוסף שתומך בך במצבים שונים בחיים שלך?
40%	98	כן, אח / אחות	
6%	15	כן, דוד / דודה	
4%	9	כן, סבא / סבתא	
15%	37	אחר	

**פריט שייך למדד תמיכת משפחה

⁴בהתייחסות ל"הורים" בטבלה זו הכוונה לאחד ההורים או שניהם.

ניתן ללמוד מניתוחים נוספים שנעשו בנתונים כי תמיכת המשפחה נמצאה **גבוהה** יותר בקרב משתתפים :

- שגרו בבית הוריהם לפני תחילת הלימודים, בהשוואה למשתתפים שגרו מחוץ לבית הוריהם, $[M=3.69]$ ($[M=2.70]$, $[F(183)=8.280, P=.000]$).
- שגרו בבית הוריהם בזמן הלימודים, בהשוואה למשתתפים שגרו בדירה לבד או עם שותפים, $[M=3.62]$ ($[M=2.82]$, $[F(184)=3.543, P=.008]$).

סיכום ומסקנות

ניתן ללמוד מהמאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של משתתפי התכנית כי :

- ← רובם **עונים להגדרה של צעירים במצבי סיכון**, שכן למחציתם יש או היה בעבר קשר עם שירותי הרווחה, מחציתם הם דור שני למהגרים (עולים), לרובם אין אפשרות להתייעץ עם הוריהם בנושאים שונים, אינם מקבלים מהוריהם תמיכה כלכלית וחלקם אף תומכים כלכלית במשפחתם.
- ← רובם **מתאפיינים בפערים לימודיים משמעותיים**, שכן למעלה ממחציתם סיימו את לימודיהם בתיכון בכיתה י' או לפני כן ורבע מהם למדו בישיבות או במוסדות תורניים, שברובם אינם מלמדים לימודי ליבה.
- ← **מאפייני הרקע של הוריהם מבחינת מצב כלכלי והשכלה הם נמוכים יחסית**, היות שמחציתם דיווחו כי הוריהם נמצאים במצב כלכלי קשה ורובם המכריע דיווחו כי להוריהם אין השכלה אקדמאית.

2. גיוס משתתפים לתכנית

סוגיית הגיוס של המשתתפים לתכנית הוגדרה כסוגיה משמעותית מאד ולכן נבדקה במחקר ההערכה, באמצעות ראיונות עומק עם עו"ס התכנית ומשתתפים בתכנית.

2.1. אופן האיתור של צעירים וגיוסם לתכנית

ניתן ללמוד מראיונות העומק כי המשתתפים נחשפו לתכנית בשתי דרכים עיקריות:

1. פנייה טלפונית ישירה למשתתפים – מספר גדול למדי של משתתפים שרואיינו דיווחו כי קיבלו פנייה טלפונית מעו"ס התכנית או מאדם אחר, שסיפרו להם על התכנית והציעו להם להצטרף אליה.
2. חיפוש מידע על-ידי המשתתפים - מספר גדול למדי של משתתפים דיווחו כי פנו בעצמם וביוזמתם לאגף להכוונת חיילים משוחררים לצורך קבלת מידע על השלמת 12 שני"ל, באמצעות אתר האינטרנט או באמצעות פנייה ללשכות האזוריות.

כמו כן, היו משתתפים שדיווחו בראיון כי נחשפו לתכנית בדרכים אחרות, כגון: באמצעות מרכז הצעירים ביישובם, המלצה מחברה/ה ששמעה על התכנית, כנס משוחררים שהתקיים ביישובם והפנייה מהשירות הלאומי בו שירתו.

עובדה בולטת היא, שלא דווח בראיונות על צעירים שהופנו לתכנית דרך גורמים שונים ברווחה, למרות שמשרד העבודה והרווחה הוא שותף מרכזי בתכנית.

בראיונות עם עו"ס התכנית ועם חלק מנציגי השותפים עלה כי קיימים קשיים לא מעטים לגייס צעירים בסיכון לתכנית וכי עו"ס התכנית התקשו למלא מכסה של 25 משתתפים בקבוצה, למרות שתהליך הגיוס ארך 4-3 חודשי עבודה. בנוסף, ניתוח נתוני ההרשמה לתכנית מגלה כי גודל הקבוצה הממוצע בתכנית עמד על כ- 22 משתתפים ובמחזור האחרון (2019) אף היה נמוך מכך - פחות מ- 20 משתתפים בממוצע לקבוצה.

המרואיינים העלו מספר קשיים בתהליך האיתור והגיוס של המשתתפים בתכנית, אשר עשויים לשפוך אור על הקושי בגיוס צעירים לתכנית:

1. רשימות מועמדים לא מעודכנות ולא נגישות – רשימות המועמדים לתכנית, שהתקבלו מהיחידה להכוונת חיילים משוחררים או מצה"ל והיוו את המקור העיקרי לפנייה טלפונית ישירה לצוערים, לא היו מעודכנות וכללו צעירים רבים עם פרטים שגויים או שאינם רלוונטיים לתכנית. עוד צוין כי לא התאפשר לעו"ס התכנית לקבל לידה את רשימות המועמדים, אלה רק להשתמש בהן בלשכה להכוונת חיילים משוחררים, מה שהגביל את יכולתה ליצור קשר עם הצעירים. לעומת זאת, צוין כי קשר ישיר בין עו"ס התכנית לבין מועמדים פוטנציאליים הוא אפקטיבי מאד, כפי שניתן יהיה לראות גם בדברי המשתתפים, בהמשך פרק זה.

לדברי עו"ס בתכנית: "עשינו טלפונים לאנשים מתוך רשימות של משרד הביטחון. התקשרנו אחד אחד. רשימות לא מעודכנות. זה מבזבז שעות על גבי שעות. היינו צריכות לנסוע למשרד הביטחון. ביליתי יותר מחצי מהזמן שלי בבאר שבע במשרד הביטחון". "הכי אפקטיבי זה לדבר איתם ישירות ולקבוע איתם פגישה במכללה".

2. מיעוט יחסי של הפניות מצד גורמים בקהילה – עו"ס התכנית עסקו מראשית תפקידן ביצירת קשר עם גופים שונים בקהילה, במטרה שיכירו את התכנית ויפנו אליה צעירים העומדים בקריטריונים. בין הגופים שצינו: מרכזי צעירים, מחלקות רווחה, שירות המבחן, עמותות העובדות עם צעירים ועוד. יחד עם זאת, צוין כי חרף השקעת הזמן הרבה, מספר ההפניות של צעירים ממקורות אלה היה נמוך יחסית.

לדברי עו"ס בתכנית:

"בשנה הראשונה עשיתי המון יישוגים. נסעתי לכל מיני מרכזי צעירים בצפון, מחדרה עד קריית שמונה. הייתי בקשר עם כל מיני מוסדות וארגונים שחשבתי שדרכם ניתן להשיג צעירים... מפנים אלי טיפין טיפין. את רוב האנשים אני עדיין צריכה לאתר ולגייס דרך הרשימות של הכוונת חיילים משוחררים".

3. מיעוט יחסי של הפניות משירותי הרווחה – ניכר כי נוצרו קשרים בין עו"ס התכנית לבין מחלקות הרווחה ביישובים שבאזורן עוד בתחילת התכנית, אך מספר ההפניות של צעירים לתכנית באמצעות מחלקות הרווחה היה זעום. חלק מעו"ס התכנית אף הביעו אכזבה מכך, שמחלקות הרווחה לא הפנו צעירים לתכנית. יחד עם זאת, דווח על תחילתו של שינוי בהיבט זה החל מתהליך הגיוס של מחזור 2019, שהחל בקיץ 2018. לדברי המרואיינות, הקשר עם מחלקות הרווחה ובאופן ספציפי עם עו"ס 'יתד' התחזק ומספר ההפניות של צעירים ממקור זה גדל, למרות שיש עדין מקום לשיפור בנושא.

לדברי עו"ס בתכנית:

"הייתי בקשר גם מול עו"ס ברווחה... ראיתי שמאד קשה להזיז את הרווחה. הם שחוקים ועמוסים".

"המפקחת של הרווחה לא משתפת פעולה. אפילו לא הפיצה את המייל בנושא".

לדברי עו"ס בתכנית, שהתייחסה באופן ספציפי לגיוס המשתתפים למחזור 2019:

"בהחלט חל שינוי עם כניסת עו"ס יתד לתמונה. יש בהחלט יותר שיתופי פעולה וניסיונות לשלב צעירים בסיכון למכינת משלי".

4. שינויים בתחום הלימודים הקדם-אקדמיים בישראל – היו מרואיינים שצינו כי ישנם שינויים בתחום הלימודים הקדם-אקדמיים בישראל, המרחיבים את מגוון האפשרויות של חסרי 12 שנות לימוד ומקשים על גיוס צעירים לתכנית משלי. בית היתר צוין כי האגף להכוונת חיילים משוחררים מספק שוברים ללימודים, נפתחו מסלולי לימוד לתואר הנדסאי ללא צורך בתג"ת, נפתחו מסלולי "קדם-מכינה" ללא צורך בתג"ת ועוד. ניכר כי התחרות על השלמת השכלה של צעירים חסרי 12 שני"ל הלכה וגברה לאורך שנות הפעלת התכנית.

לדברי נציג של אחד השותפים: "התחילו להיווצר מסלולי לימוד של קדם-מכינות. המל"ג מקדם את זה. יש צעירים שמעדיפים ללכת לשם ולא למשלי. לכאורה נוצרה סוג של תחרות לתכנית".

2.2. שיקולי הצטרפות לתכנית

ניתן ללמוד מראיונות העומק עם משתתפים כי רובם הגיעו להבנה, עוד לפני הצטרפותם לתכנית, כי הם זקוקים ל- 12 שנות לימוד בכדי להתקדם בחיים. כלומר, עבור רוב המרואיינים התכנית נתנה מענה לצורך קיים ולא

עוררה את הצורך. היו מרואיינים שאף בדקו את האפשרות להשלים 12 שנות לימוד במסגרות שונות להשלמת השכלה – פרטיות וציבוריות.

לדברי משתתפים בתכנית :

"הבנתי שזה שאין לי 12 שנות לימוד זה סוגר הרבה דלתות של תעסוקה. חשבתי להשלים בעפולה [עיר מגוריה] אבל אמרו לי שזה שנה וחצי וירדתי מזה".

"לפני 3 חודשים היה לי משבר. לא רציתי לעבוד כל החיים שלי בשכר מינימום. החלטתי שתואר אקדמי יעלה לי את השכר. עבדתי כמו חמור 16 ש' ביום ולא הספיק".

"הייתי בדיוק בהתלבטויות, איך אני משחררת את עצמי מהמקום הזה ולאן אני אלך ואין לי שנות לימוד ואין לי בגרויות והיא [עו"ס משלי] בדיוק התקשרה אלי".

בשאלון בתחילת התכנית הוצגו למשתתפים מספר שיקולים אפשריים להצטרפות לתכנית והם נתבקשו לציין עד כמה כל אחד מהשיקולים היה חשוב עבורם. בלוח 11, ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 11: שיקולי ההצטרפות לתכנית. התפלגות התשובות (N=242)

חשוב	קצת חשוב וקצת לא	לא חשוב	באיזו מידה הדברים הבאים היו חשובים לך, שהחלטת להצטרף לתכנית 'משלי'?
94%	4%	2%	מלגת הקיום במהלך הלימודים במכינה (כלכלי)
91%	6%	3%	הלימודים במכינה הם בחינם (כלכלי)
90%	7%	3%	השלמת 12 שנות לימוד תוך חצי שנה בלבד (לימודי)
88%	8%	4%	הליווי האישי של העובדת הסוציאלית במהלך הלימודים במכינה (ליווי אישי)
86%	7%	7%	העזרה הלימודית האישית (תגבורים) בנוסף ללימודים במכינה (לימודי)
79%	16%	5%	הליווי האישי של העובדת הסוציאלית לאחר סיום הלימודים במכינה (ליווי אישי)
43%	12%	44%	אפשרות לגור במעונות הסטודנטים (כלכלי)

הנתונים מלמדים כי שני השיקולים החשובים ביותר היו שיקולים כלכליים – מלגת הקיום והעובדה שהלימודים הם בחינם. שיקולים מרכזיים נוספים הם לימודיים (תכנית לימודים בת חצי שנה בלבד וקיומה של עזרה לימודית) והליווי האישי של העו"ס במהלך הלימודים במכינה.

ראיונות העומק עם משתתפים בתכנית מחזקים את המידע שנאסף בשאלון. ניתן ללמוד מהראיונות כי גורמי המשיכה העיקריים לתכנית היו: מסלול לימודים קצר ביחס למסלולי תג"ת אחרים, לימודים בחינם, מלגת קיום ותמיכה לימודית אינטנסיבית.

לדברי משתתפים בתכנית :

"מה משך אותי? התנאים הכלכליים – שכר הלימוד והמלגה. גם _____ [העו"ס] הראתה שאכפת לה. העדפתי להיות פה ולא בעפולה [מקום מגוריו]. שם זה גם לא ברצף אלא מחולק לסמסטרים".

"משך אותי המסלול האינטנסיבי, לסיים בתקופה קצרה, ליווי ותמיכה לפני ואחרי התוכנית".

"יש לך בתכנית הכל בלי הגבלה. יש מעטפת מלאה. הבנתי שהמניע של האנשים פה זה שיהיה לי טוב".

היו משתתפים שציינו כי ההסבר והשכנוע האישי על-ידי העו"ס דרבן אותם להתעניין בתכנית ולהירשם אליה בסופו של דבר והיווה שיקול מרכזי להצטרפותם לתכנית. הדבר ממחיש עד כמה נחוץ לעשות reaching out לצעירים בסיכון בכדי למשוך אותם לתכנית.

לדברי משתתפים בתכנית :

"בהתחלה לא ממש רציתי, אבל היא [עו"ס התכנית] התקשרה כמה פעמים ואמרתי שאם היא מתעקשת אז לפחות אבוא לשמוע".

"באוגוסט היא [עו"ס התכנית] דיברה איתי ואמרה לי שמתחילים בדצמבר. לא כ"כ רציתי בהתחלה. ישבתי וחשבתי מה אני רוצה לעשות. מה הלאה. התקשרתי אליה והחלטתי. באתי לפה בפעם הראשונה ונרתעת. חזרתי אחורה ואז היא התקשרה אלי כמה פעמים אז באתי".

סיכום ומסקנות

- ⌄ תהליך האיתור והגיוס של המשתתפים לא היה יעיל – עו"ס התכנית עמלו 3-4 חודשים על גיוס של 25 משתתפים לקבוצה ולא הצליחו לעמוד בכך.
- ⌄ הסיבות המרכזיות לקושי בתהליך הגיוס של המשתתפים היו: רשימות המועמדים של משרד הביטחון וצה"ל לא היו מעודכנות ונגישות עבור עו"ס התכנית, ההפניות של צעירים מגורמים רלוונטיים בקהילה וממחלקות הרווחה היו מעטים יחסית והתפתח היצע של תכניות קדם-אקדמיות שונות שהיוו חלופה לתכנית משלי.
- ⌄ השיקולים המרכזיים של המשתתפים להצטרף לתכנית היו כלכליים (מלגת קיום ולימודים בחינם) ולימודיים (משך תכנית קצר יחסית וקיומה של עזרה לימודית).

3. הערכת מרכיבי התכנית

בפרק זה יוצגו ממצאי הערכת מרכיבי התכנית, כפי שהוערכו על-ידי המשתתפים: הלימודים במכינה, האווירה החברתית בקבוצה, מלגת הקיום, הליווי האישי והקבוצתי על-ידי העו"ס במכינה והקשר עם העו"ס ועם צוות המכינה לאחר סיום הלימודים במכינה.

הממצאים שיוצגו מבוססים ברובם על שאלון ועל ראיונות עומק למשתתפים, שהתקיימו בסיום תקופת המכינה ועל ראיונות עומק צוותי המכינות, שהתקיימו מספר פעמים במהלך התכנית.

3.1. הלימודים במכינה

הלימודים במכינה מיועדים להשגת תג"ת (תעודת גמר תיכונית) ומשמעותם היא השלמה ל – 12 שנות לימוד. מסלול לימודים זה מחייב השתתפות בלימודים בהיקף של 700 שעות ועמידה בבחינות בחמישה מקצועות לפחות. בחינות הגמר במקצועות החובה ובמקצועות הרשות הן על פי תכניות הלימודים של האגף לחינוך מבוגרים. מקצועות החובה לדוברי עברית הם: מתמטיקה, חיבור, אזרחות והבנת הנקרא⁵.

בנוסף, כללה המעטפת הלימודית של משלי שעות לימודים תוספתיות, שהופעלו בכל מכללה באופן שונה וכללו בין היתר: לימוד של אסטרטגיות למידה, פיצולי כיתות, תגבורים אישיים ובקבוצות קטנות וחונכות.

המורים במכינה

ניתן ללמוד מהראיונות עם צוותי המכינות כי נעשה לגייס לתכנית מורים בעלי ניסיון, הכשרה ואופי מתאימים לעבודה עם צעירים בסיכון, המתאפיינים ברקע לימודי דל, פערים לימודיים גדולים ושכיחות רבה יחסית של קשיים לימודיים.

לדברי יועצת באחת המכינות: "המורים של משלי הם ברובם בעלי הכשרה וניסיון בעבודה עם לקווי למידה. בנוסף ללימודים המכינה נותנת להם אסטרטגיות למידה עם מיטב המנחים שניתן לגייס, בהיקף של שעותיים שבועיות".

לדברי מנהלת מכינה אחרת: "חלק מהמורים הבאתי מתוך המכינה, שידעתי שיוכלו להתמודד עם אתגר חברתי, שיכולים לתקשר עם אוכלוסייה כזו. הבאתי גם מורים חדשים מבחוץ שיש להם ניסיון עם תלמידים בפרופיל כזה.

לדברי יועצת במכינה נוספת: "מראש נלקחים מורים שיכולים להכיל את התלמידים. לא כל מורה יכול. כל רמת הלימוד יותר נמוכה. חומר הלימודים ברמה יותר נמוכה. רובם מורים של תיכון ולא של אקדמיה. במכינה רובם מורי אקדמיה. יש לי מורות מאד קשוחות, שאני לא אכניס למשלי כי זה לא מתאים לקבוצה הזו שצריך מראש להכיל. המורות לעברית ולאזרחות גויסו במיוחד למשלי. חיפשנו מורות יותר רכות עם יותר הבנה.

יחד עם זאת, ציינו חלק מהמרואיינים כי לא כל המורים שגויסו לתכנית אכן התאימו ללמד בה. היו מורים שלא הצליחו להסתדר עם הקבוצה ברמה האישית והמקצועית, הוחלפו במורים אחרים שגויסו למשימה. באופן כללי ניכר כי המכינות השקיעו זמן ומחשבה בטיוב ובשיפור צוות המורים של התכנית.

⁵ מתוך אתר האינטרנט של משרד החינוך: <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/AdultEducation/HashlamatHaskala/MisgeretLimud/Tikhonit.htm>

לדברי מנהלת אחת המכינות: "אני לא יכולה לומר שכל המורים שלי התאימו לכתה. אנחנו עם יד על הדופק ולכן משנים. למשל, שינינו קורס ארגון וניהול ונתנו מדעי ההתנהגות. לקחנו מורה שהיה בעצמו נער בסיכון ותלמיד מכינה. מורה אחרת שחשבתי שהיא מכילה ואימהית התנגחה אתם מעל ומעבר והיא לא תלמד יותר במשלי".

לדברי מנהלת מכינה אחרת: "הייתה מורה שהשלימה תכנית שלמה, אבל היא התפרקה רגשית כי לא מתאים לה לעבוד עם האוכלוסייה הזו. המורה של יישומי מחשב לא נתן נשמה יתרה ולכן יוחלף".

בשאלון למשתתפים נבדקה חוות דעתם על המורים במכינה. בלוח 12 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 12: הערכת המורים. % המשיבים "מסכים-מסכים מאד"

סה"כ (n=191)	עד כמה אתה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים?
83%	המורים מעודדים את תלמידים שקשה להם בלימודים
81%	המורים מסבירים איך ללמוד
81%	המורים נותנים יחס אישי לכל תלמיד
68%	המורים יודעים להתמודד עם תלמידים שקשה להם בלימודים
78%	מדד מורים⁶

הממצאים מלמדים כי המשתתפים העריכו את המורים במכינה במידה רבה למדי (78%). כמו כן, למעלה משני שלישים מהמשתתפים העריכו את יכולתם של המורים להתמודד עם תלמידים בעלי קשיים בלימודים.

ניתוחים נוספים שנערכו לנתונים מלמדים כי:

- משתתפים שלמדו בכיתת חינוך מיוחד בבית הספר, העריכו את המורים בתכנית במידה נמוכה יותר בהשוואה לתלמידים שלמדו בכיתה רגילה (, [M=4.34, Sd=.67], [M=3.83, Sd=.87], [t(149)=3.043, (P=.000].

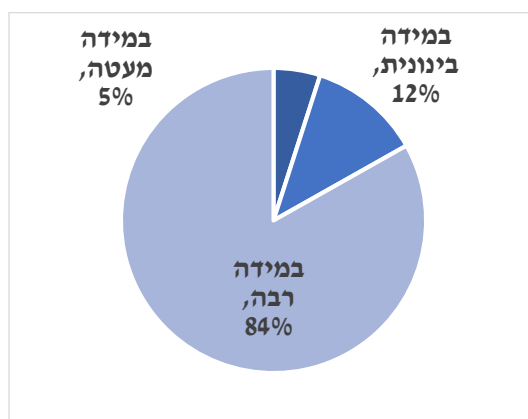
- משתתפים שהתחנכו במסגרת חוץ ביתית, העריכו את המורים במידה נמוכה יותר בהשוואה לתלמידים שלמדו במסגרות בקהילה (, [M=4.31, Sd=.75], [M=4.03, Sd=.73], [t(149)=2.214, P=.028].

יתכן כי הממצאים הנ"ל קשורים לכך, שתלמידי חינוך מיוחד וחניכי מסגרות חוץ ביתיות למדו בעת לימודיהם בתיכון עם מורים שלימדו בצורה יותר מותאמת מהמורים המלמדים במכינות.

בנוסף, נבדקה בשאלון בסיום התכנית, שביעות הרצון הכללית של המשתתפים מהמורים במכינה (באיזו מידה אתה שבע רצון מהמורים במכינה?). בתרשים 1 ניתן לראות כי שביעות הרצון מהמורים במכינה הייתה גבוהה למדי – 84%.

⁶ $\alpha = .904$

תרשים 1: שביעות רצון מהמורים במכינה. % המשיבים. n=191

הראיונות עם המשתתפים מחזקים את ממצאי השאלון ומצביעים על כך שרוב המשתתפים שבעי רצון מהמורים, רואים בהם גורם חיובי מאד בתכנית וציינו את ההשקעה והמחויבות שלהם כלפיהם.

לדברי משתתפים בתכנית:

"אני מרוצה מאוד. יש מורים טובים שנתנו מעצמם".

"כולם היו נחמדים. גם המרצים - כל אחד שיחק אותה. כולם השקיעו, התעניינו. הצוות כאן מעולה".

"המורים, הם באמת משתדלים לתת את כל כולם, למרות שלפעמים לא מבינים אותם".

המורים למדו איך לנהל את השיעור. למשל, אם יש מישהו שסטה מהנושא או 5 דקות נדבר על משהו אחר ואז נחזור לנושא. הם גם למדו מתי לעצור את זה, זה לא קייטנה. הצוות פה ממש תפור".

היו גם משתתפים שהתייחסו בביקורת כלפי חלק מהמורים:

"יש מורים טובים ופחות טובים. מצליח עם המורים הטובים שמסבירים טוב ומתייחסים יפה".

"המורים מתעסקים בשטויות וכבעיות משמעת במקום להתקדם".

האווירה בכיתה

בשאלון למשתתפים נבדקה מידת ההסכמה שלהם עם היגדים המבטאים אווירה חברתית ולימודית חיובית בכיתה. בלוח 13 ניתן לראות את מידת ההסכמה של המשתתפים עם היגדים אלה.

הנתונים מלמדים כי האווירה בכיתה נתפסת כבינונית ומעלה. כשני שלישים מהמשתתפים הסכימו עם כך שקיימות אווירה לימודית ואווירה חברתית טובות בכיתה. שיעור נמוך עוד יותר של משתתפים ציינו כי קיימת תמיכה הדדית בין התלמידים בכיתה.

לוח 13: אווירה חברתית בזמן הלימודים. % המשיבים "מסכים-מסכים מאד"

סה"כ (n=191)	עד כמה אתה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים?
71%	קיימת אווירה חברתית טובה בכיתה
68%	קיימת אווירה לימודית טובה בכיתה
61%	התלמידים בכיתה תומכים ומעודדים אחד את השני
67%	מדד אווירה בכיתה⁷

ניתן ללמוד מראיונות העומק עם משתתפים בתכנית כי קיימת שונה רבה באופן שבו נתפסה הקבוצה. היו מרואיינים שהתייחסו לקבוצה באופן חיובי וראו בה מקור להעצמה. משתתפים אלה ציינו בין היתר את העזרה והתמיכה בין המשתתפים, ההווי הקבוצתי, התחושה הנוחה שכולם הגיעו מרקע לימודי דומה, הערבות ההדדית בין המשתתפים ועוד.

"היינו תמיד עוזרים אחד לשני ומגובשים. הקבוצה עזרה. ברגע שיש מישהו שבא אתך ממצב כזה כל אחד תומך בשני".

"תוך שבוע התחברנו. אחרי שבוע וחצי כבר עשינו על האש ביוזמתנו, ואפילו מרצים ואנשי צוות הצטרפו אלינו".

"יש עידוד אחד של השני. עוזרים אחד לשני. דואגים אחד לשני. אם לא קמתי אנשים התקשרו אלי".

היו מרואיינים שהתייחסו לקבוצה באופן שלילי וראו בה נטל, שלעיתים אף הפריע להם בלימודים. משתתפים אלה ציינו בין היתר כי הקבוצה לא הייתה מגובשת, השונות בין המשתתפים הייתה גדולה ולא היה ביניהם חיבור והיו תלמידים שהפריעו למהלך השיעורים.

"הקבוצה הזו לא מגובשת בעליל. חלק מהתלמידים שונאים את האחרים".

"מדובר באנשים שאין ביניהם קשר. אתיופים, ירושלמים, אלו שגרים מחוץ לעיר, נשואים. קבוצות שאין ביניהם קשר".

לפעמים עושים קצת קרקס מהשיעור אז זה קשה להבין את החומר. נגיד במבחן יש פתאום שאלות ומישהו לא מבין מה רוצים ממנו אז הוא בכיתה שואל בקול. הקושי הוא בדיבורים. לא תמיד יש שקט, כשצריך אין

אחד המשתתפים ציין כי התיוג של הקבוצה כ"קבוצת תג'י" הפריע לו והוא הרגיש עם כך לא בנוח. למרות שהוא היה המרואיין היחיד שהביע זאת, ראוי לשקול את עניין השם של הקבוצה. בעיקר בשל העובדה כי סביר להניח כי המשתתפים תיוגו לא מעט פעמים לאורך חייהם ולא דווקא בהקשר חיובי.

"זו תכנית גורמת לך להרגיש "פריק". קוראים לך תג'י. זה תיוג שהוא לא נעים. אתה מרגיש דביל. אם הייתי יכול להחזיר את הגלגל הייתי הולך ללמוד כסטודנט רגיל".

בהתייחס לגודל הקבוצה, רוב המשתתפים שרואיינו טענו כי גודל הקבוצה היה מתאים ובהחלט לא גדול מדי. אחד המשתתפים ציין כי:

⁷ $\alpha = .882$

"גודל הקבוצה טוב. סבבה. חושב שאם הקבוצה תהיה יותר גדולה זה יפגע. יותר רעש, פחות יחס אישי. אבל הקבוצה כיום לא גדולה מדי".

מנגד, מיעוט מהמשתתפים שצינו כי גודל הקבוצה הפריע במקרים מסוימים. אחת המשתתפות ציינה כי הדבר קרה בשיחות הקבוצתיות עם העו"ס והשנייה ציינה כי הדבר השפיע לרעה על ההפרעות בשיעורים.

"בימי ראשון חרות הייתה עושה שיחות קבוצתיות והיינו צריכים לדבר על מה שעבר עלינו. בסופו של דבר רק 3 תלמידים היו משתתפים דברים מתוך כל הקבוצה. בהיבט הזה אני חושב שהקבוצה גדולה מדי".

"לדעתי צריך שקבוצה תהיה 10 אנשים. אין טעם ליותר. יותר מדי רעש. דיונים שלא קשורים. צעקות. חוסר הקשבה. קשה להתרכז...".

קשיים במהלך הלימודים במכינה

בשל האופי הייחודי של המשתתפים בתכנית משלי, נערכה התכנית לתת מענה לקשיים של המשתתפים, בשלושה מעגלים מרכזיים: כלכלי, לימודי ואישי.

התכנית נערכה לטפל בקשיים הכלכליים של המשתתפים בעיקר באמצעות מלגת הקיום (ראה הרחבה בהמשך).

המכינות נערכו לטפל בקשיים הלימודיים של התלמידים באמצעות תכנית לימודים מותאמת, לימוד של אסטרטגיות למידה, פיצול כיתות ותגבורים.

לדברי אנשי צוות במכינות:

"באנגלית הוצאתי 3 תלמידים מהכיתה שלמדו תגבורים. עשיתי אין ספור שיעורים פרטיים".

"לאורך כל התוכנית אנחנו נותנים 4 ש"ש בנושאים האלה – אסטרטגיות למידה ומיומנויות למידה".

"עשינו פיצול כיתה לשתיים - רמה טובה וגם פחות טובה באנגלית ובמתמטיקה".

"תגבורים זה מקסימום 3-4 תלמידים בקבוצה. אותם מורים שלימדו גם תגברו".

כמו כן, המכינות נערכו לתת מענה לקשיים האישיים של התלמידים באמצעות הליווי של עו"ס התכנית, ליווי של רכזת מטעם המכינה ומתן יחס מיוחד לקבוצה, שבא לידי ביטוי ביותר סובלנות ותשומת לב כלפי המשתתפים.

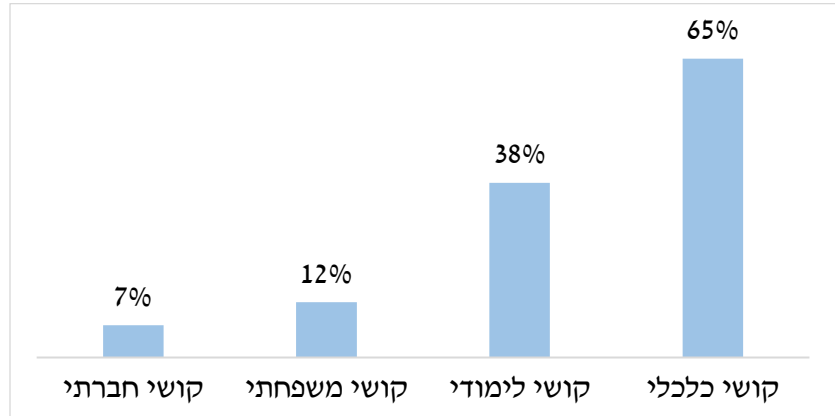
לדברי אנשי צוות במכינות:

"יש להם ליווי של העו"ס ויש את הריכוז של חלי. הרכוז אחריהם כל היום. הם צריכים הרבה תשומת לב. הם צריכים שיחות במקום האינטימי".

"יש טיפול אינדיבידואלי אישי וניסיון לעזור בכל מה שאנחנו יכולים. אנחנו עושים מעקב אחרי התלמידים כדי להחזיק אותם".

בשאלון למשתתפים בסיום הלימודים במכינה, הוצגו להם ארבעה סוגים של קשיים והם נתבקשו לציין באילו מהקשיים הם נתקלו במהלך הלימודים במכינה. 77% מהמשתתפים (150 מתוך 196) דיווחו כי הם נתקלו בקושי אחד לפחות במהלך הלימודים. בתרשים 2 ניתן לראות את התפלגות סוגי הקשיים עליהם דיווחו המשתתפים.

תרשים 2: קשיים במהלך הלימודים. % המשיבים שנתקלו בקושי⁸. n=150

ניתן ללמוד מהנתונים כי הקושי המרכזי בתקופת הלימודים במכינה היה כלכלי, לאחריו קושי לימודי ולבסוף קושי אישי (משפחתי וחברתי). באופן יותר ספציפי נמצאו קשיים לימודיים רבים יותר בקרב משתתפים בני 25 ומעלה ובקרב משתתפים שסיימו את לימודיהם בתיכון לפני כיתה י' :

- שיעור המשתתפים שדיווחו על קושי **לימודי**, גבוה יותר בקרב משתתפים בני 25 שנים ומעלה, בהשוואה למשתתפים בגילאי 21-24 - 41% לעומת 19%, בהתאמה ($p = .060, \chi^2 = 5.609$).
- שיעור המשתתפים שדיווחו על קושי **לימודי** גבוה יותר בקרב משתתפים שסיימו את לימודיהם בתיכון לפני כיתה י' בהשוואה למשתתפים שסיימו את לימודיהם בכיתות י'-י"א ובכיתה י"ב - 42% לעומת 25% לעומת 9%, בהתאמה ($p = .035, \chi^2 = 8.593$).
- כיתת הסיום בבית הספר מנבאת קושי **לימודי** במכינה (logistic regression: $c2(2)=6.129, p=.047$).

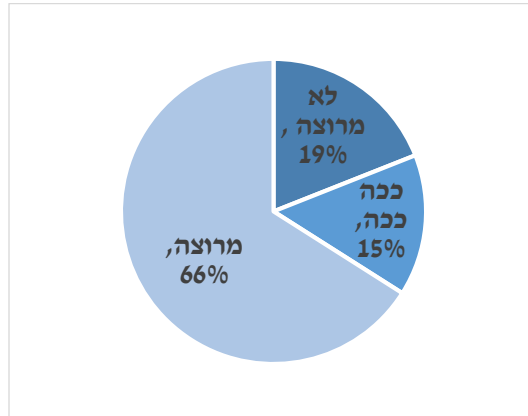
טיפול בקשיים במהלך הלימודים במכינה

בשאלון שהועבר למשתתפים בסיום הלימודים במכינה, נבדקה שביעות הרצון שלהם מהטיפול של צוות המכינה בקשיים שהעלו במהלך הלימודים במכינה. ראוי לציין כי 67% מהמשתתפים שנתקלו בקושי כלשהו (92 מתוך 138), דיווחו כי פנו לקבלת סיוע מאנשי צוות במכינה.

בתרשים 3 ניתן לראות כי שני שלישים מהמשתתפים שפנו לצוות המכינה לצורך קבלת טיפול בקושי שהעלו, היו מרוצים מהטיפול שקיבלו.

⁸ המשתתפים יכלו לציין יותר מקושי אחד.

תרשים 3: שביעות רצון מהטיפול בקושי. % המשיבים. n=92

באופן יותר ספציפי עולה כי משתתפים שדיווחו על קושי לימודי היו יותר מרוצים מהטיפול שקיבלו מאשר משתתפים עם קושי כלכלי:

- 76% מהמשתתפים שדיווחו על קושי לימודי וביקשו סיוע מצוות המכינה (26 מתוך 34), היו מרוצים מהטיפול שקיבלו.
- 55% מהמשתתפים שדיווחו על קושי כלכלי וביקשו סיוע מצוות המכינה (32 מתוך 58), היו מרוצים מהטיפול שקיבלו.

בנוסף, 34% מהמשתתפים דיווחו כי יש להם לקות למידה מאובחנת (66 מתוך 196). 68% מתוכם (45 מתוך 66) דיווחו כי קיבלו במכינה מענה מותאם ללקות הלמידה שלהם.

ניתן ללמוד מהראיונות עם המשתתפים כי הם הצליחו להתמודד ולהתגבר על הקשיים הלימודיים שלהם בעיקר בזכות המורים במכינה והתגבורים הלימודיים שקיבלו. חלק מהמשתתפים ציינו כי נעזרו לפעמים גם בחברים לקבוצה.

"היה לי קושי באנגלית. למדתי הרבה עם מורה עזר וגם המורה עזרה ונתנה סיוע כשנדרש".

"בהתחלה היו לי קשיים בהנדסה. חברים שגרים במעונות עזרו לי".

מנגד, עולה מהראיונות כי היה למשתתפים היה יותר קשה להתמודד עם קשיים הכלכליים. משתתפים שלא הספיקה לה מלגת הקיום, התמודדו עם הקושי לבדם או בעזרתם של בני משפחה וחברים.

"אמא שלי עזרה לי. המלגה לא הספיקה כי הייתי רגיל לשכר של 12,000. באתי מעפולה גרתי בבית. זה היה סיוט".

"היה לי קושי לסגור חובות של טלפון. גרתי אצל אמא שלי. בסופו של דבר הצלחתי לשרוד".

"הפסקתי לעבוד והבת זוג שלי לקחה על עצמה עוד עבודות. היא עזרה מאד. ירדנו גם לשכירות יותר נמוכה בבית יותר קטן".

השפעה הנתפסת של הלימודים

בשאלון למשתתפים בסיום הלימודים במכינה, הוצגו להם ארבע השפעות חיוביות אפשריות של הלימודים במכינה והם נתבקשו לציין את מידת הסכמתם עם השפעות אלה. בלוח 14 ניתן לראות את מידת ההסכמה של המשתתפים עם ההשפעות השונות.

לוח 14: השפעת הלימודים. % המשיבים "מסכים-מסכים מאד"

סה"כ (n=191)	עד כמה אתה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים?
89%	הלימודים גרמו לי להרגיש טוב עם עצמי
86%	הלימודים מכינים היטב לבחינות הגמר
79%	הלימודים יעזרו לי למצוא עבודה טובה בעתיד
67%	הלימודים עושים חשק ללמוד במכינה קדם אקדמית
80%	מדד השפעות הלימודים ⁹

ניתן ללמוד מהנתונים כי ההשפעות העיקריות אותן ציינו המשתתפים מתייחסות להווה (להרגיש טוב עם עצמי והכנה טובה לבחינות הגמר) ופחות לעתיד (עזרה במציאת עבודה טובה ולימודי המשך במכינה קדם-אקדמית).

סיכום ומסקנות

- ← המכינות עשו מאמץ לבנות צוות מורים מותאם לתכנית – נעשה מאמץ לגייס מורים שיתאימו למאפייני המשתתפים ולא לבחור רק במורים קיימים. כמו כן, מורים שלא הצליחו להסתדר עם הקבוצה, הוחלפו לרוב במורים אחרים.
- ← למרות המאמצים שנעשו, היו בכל המכינות מורים שלא הסתדרו עם הקבוצה, מבחינה מקצועית או אישית. למרות זאת, הערכת המורים על-ידי המשתתפים הייתה גבוהה למדי (78%) וכך גם שביעות הרצון מהם (84%).
- ← האווירה בכיתה הוערכה כחיובית על-ידי כשני שלישים מהמשתתפים. משתתפים אלה ציינו את העזרה והתמיכה בין המשתתפים, ההווי הקבוצתי, הרקע הלימודי הדומה, הערבות ההדדית ועוד. מיעוט מהמשתתפים הביעו תחושות שליליות וטענו כי הקבוצה לא הייתה מגובשת, הייתה שונות גדולה בין המשתתפים, לא היה חיבור ביניהם והיו תלמידים שהפריעו למהלך השיעורים.
- ← הקשיים העיקריים במהלך הלימודים עליהם דיווחו המשתתפים היו קשיים כלכליים (65%) וקשיים לימודיים (38%). באופן כללי, כשני שלישים מהמשתתפים היו שבעי רצון מהטיפול של צוות המכינה בקשיים שלהם – הטיפול בקשיים הלימודיים הוערך על-ידי המשתתפים כטוב יותר מהטיפול בקשיים הכלכליים.

⁹ $\alpha = .757$

3.2. מלגת הקיום

הצעירים שהשתתפו בתכנית קיבלו מלגת קיום מהיחידה לחיילים משוחררים במשרד הביטחון ומקורן גרוס. ממשרד הביטחון קיבלו המשתתפים 1875 ₪ לחודש ומקורן גרוס מענק של 5000 ₪ (למי ששירת בצה"ל 18 חודשים או יותר) או 2500 ₪ (למי ששירת פחות מכך). בסה"כ יצא כי משתתפים התכנית קיבלו מלגת קיום חודשית של 2500 ₪ או 3000 ₪ (חיילים בודדים בלבד) במהלך הלימודים במכינה.

מטרת מלגת הקיום היא לסייע למשתתפים מבחינה כלכלית בתקופת הלימודים במכינה ולהפחית את הצורך שלהם לעבוד במקביל ללימודים. תשלום המלגה הותנה בנוכחות רציפה בלימודים במכינה. משתתפים שנעדרו מהלימודים באופן תכוף, נשללה מהם הזכאות למלגה.

בשאלון למשתתפים בסיום הלימודים במכינה, נבדקה מידת ההסכמה שלהם עם היגדים המתייחסים למלגת הקיום בתכנית. בלוח 15 ניתן לראות את מידת ההסכמה של המשתתפים עם היגדים אלה.

לוח 15: מלגת קיום. % המשיבים "מסכים-מסכים מאוד"

סה"כ (n=189)	עד כמה אתה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים?
76%	מלגת הקיום הייתה חלק גדול מההכנסה שלי במהלך הלימודים
62%	מלגת הקיום לבדה אינה מאפשרת ללמוד מבלי לעבוד
53%	בלי מלגת הקיום לא הייתי מצטרף לתכנית
64%	מדד מלגת קיום ¹⁰

ניתן ללמוד מהנתונים כי :

- מלגת הקיום מהווה חלק גדול מההכנסה של כשלושה רבעים מהמשתתפים בתכנית ומכך שהיא חיונית ביותר עבורם.
- כשני שלישים מהמשתתפים סבורים כי מלגת הקיום אינה מאפשרת ללמוד במכינה מבלי לעבוד במקביל. ניתן ללמוד מכך בעקיפין כי גובה מלגת הקיום הנוכחי אינו מספק.
- כמחצית מהמשתתפים הסכימו כי מלגת הקיום היא תנאי הכרחי להצטרפותם לתכנית ומכך שהיא נתפסת כחשובה וחיונית עבור אותם משתתפים.

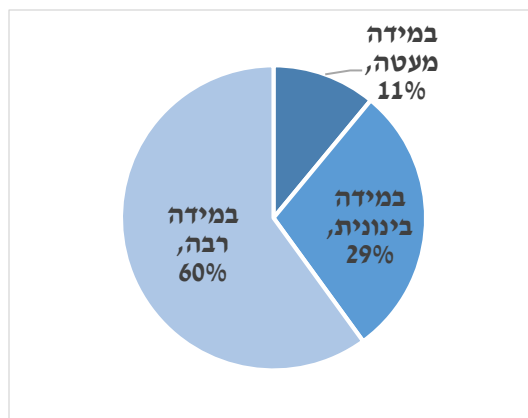
ניתוחים נוספים שבוצעו מלמדים על קיומו של קשר שלילי בין הערכת מלגת הקיום להערכת התמיכה המשפחתית. כלומר, ככל שהערכת התמיכה המשפחתית היא גבוהה יותר, כך הערכת מלגת הקיום היא נמוכה יותר, ולהפך. (Pearson Correlation=-.211, p=.005).

בנוסף, נמצא תמיכה כלכלית של המשתתף במשפחתו היא המנבא העיקרי של הערכה חיובית של מלגת הקיום. כלומר, משתתפים שתומכים כלכלית במשפחתם יעריכו יותר את מלגת הקיום ממשתתפים אחרים (linear regression: F(3,88)=5.365, p=.002, R2=0.155).

¹⁰ α = .836

בשאלון למשתתפים בסיום הלימודים במכינה, נבדקה גם מידת שביעות הרצון שלהם ממלגת הקיום. בתרשים 4 ניתן לראות כי 60% מהמשתתפים הביעו שביעות רצון רבה ממלגת הקיום בתכנית.

תרשים 4: שביעות רצון ממלגת הקיום. % המשיבים. n=186

ניתן ללמוד מהראיונות עם המשתתפים כי רובם הצליחו להסתדר עם מלגת הקיום, למרות שלרובם זה היה קשה מאוד. כמו כן, ראוי לציין כי רבים מהמשתתפים שלא הצליחו להסתדר עם מלגת הקיום, נשרו בסופו של דבר מהתכנית.

משתתפים שצינו בראיונות כי היה להם קשה מאוד להסתדר עם מלגת הקיום ובשל כך נאלצו לעבוד באופן אינטנסיבי במהלך הלימודים, היו בדרך כלל משתתפים שסחבו על גבם "גיבנת" כלכלית כלשהי: תמיכה במשפחה, חובות, הוצאות קבועות גבוהות, כגון רכב או דירה ועוד.

"כשהיה חסר לי כסף לנסיעות או הייתי לוקח מאמא שלי. המלגה עזרה לי אבל אני גם עוזר להורים. חלק מהמלגה הלכה לבית וחלק לעצמי".

"אם אתה לא עובד קשה לחיות מ-3,000. יש לי חובות – הלוואה להחזיר לבנק וחוב מבית משפט של 10,000 ש. אם לא היו החובות הייתי מסתדרת עם המלגה".

היו משתתפים שדיווחו כי ברגע שהתחילו את הלימודים הם הפחיתו את ההוצאות הקבועות שלהם, בכדי שלא יכבידו עליהם באופן שוטף. אחד המשתתפים סיפר כי הקפיא את הביטוח ואת הרישוי על רכב שבבעלותו והתנייד בתחבורה ציבורית, משתתף אחר סיפר שעבר לגור עם בת זוגו בדירה קטנה וזולה יותר. משתתפת נוספת ציינה כי השתדלה להצטמצם ולחסוך בכל דבר שיכלה בכדי להקטין את הוצאותיה.

"יש לנו שני רכבים שצריך לתחזק. אחד הורדנו מהכביש עד הלימודים".

"היה לי ממש ממש קשה. עבדתי חודש וחצי כמלצרית פה בצפת. הסתדרתי מהמלגות קיום ומהמינוסים בעיקר. הצטמצמתי איפה שאני יכולה. קשה. אבל הסתדרתי".

היו משתתפים שצינו כי הסתדרו עם המלגה ולא דיווחו על קשיים מיוחדים. המשותף למשתתפים אלה, שהם לא הוציאו כסף על דיוור (גרו בבית ההורים או במעונות) והיקף ההוצאות שלהם על עצמם היה מצומצם מאד.

"2500 ש"ח זה טוב. 500 שקל אני מוציא על נסיעות, אבל יש עוד 2000 שזה לבוזים. אני לא משלם על דירה אז אין לי הוצאות. בסה"כ לא היו קשיים בתחום הכלכלי".

סיכום ומסקנות

- ⇐ מלגת הקיום היא מרכיב חשוב ביותר בתכנית – שלושה רבעים מהמשתתפים דיווחו כי היוותה חלק גדול מהכנסת במהלך הלימודים וכמחצית מהם ציינו כי לא היו מצטרפים לתכנית בלעדיה.
- ⇐ חרף העובדה שמטרתה של מלגת הקיום הייתה להפחית את הצורך של המשתתפים לעבוד ולסייע להם לקדיש את זמנם ללימודים, למעלה ממחצית מהמשתתפים דיווחו כי עבדו בזמן הלימודים וכשני שלישים ציינו כי המלגה אינה מאפשרת ללמוד מבלי לעבוד.
- ⇐ ישנם ממצאים המצביעים על כך שמלגת הקיום היא אפקטיבית – 1) ככל שהמשתתפים מעריכים לחיוב את התמיכה שהם מקבלים ממשפחתם, כך פוחתת ההערכה שלהם כלפי מלגת הקיום. 2) משתתפים שתומכים כלכלית במשפחתם יעריכו יותר לחיוב את מלגת הקיום ממשתתפים אחרים.
- ⇐ ניכר כי משתתפים שסוחרים על גבם "גיבנת כלכלית" (הוצאות קבועות גדולות, חובות אישיים ותמיכה במשפחתם), הביעו בראיונות קושי רב יותר להסתדר עם מלגת הקיום. מנגד, משתתפים שדיווחו בראיונות על הפחתה משמעותית של הוצאותיהם במהלך הלימודים, דיווחו על יכולת טובה יותר להסתדר עם מלגת הקיום.

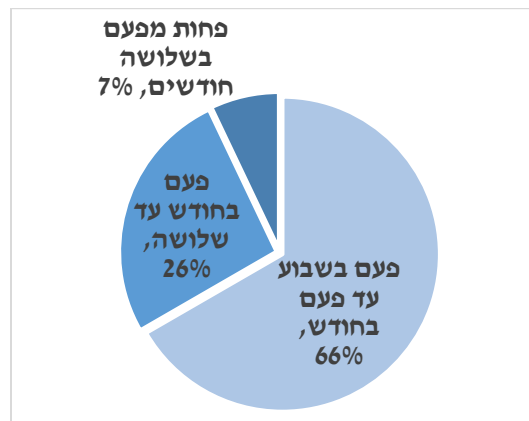
3.3. ליווי המשתתפים במהלך המכינה

ליווי המשתתפים בתכנית נעשה על-ידי עו"ס מוסמכת, שגויסה לצוות המכינה בתפקיד עו"ס משלי. הליווי שניתן על-ידיה היה אישי וקבוצתי.

ליווי אישי

המשתתפים נשאלו בשאלון לגבי תדירות הפגישות האישיות שלהם עם עו"ס משלי. בתרשים 5 ניתן לראות את תשובותיהם.

תרשים 5: תדירות פגישה אישית עם העו"ס. % המשיבים. n=179

הנתונים מלמדים כי שני שלישים מהצעירים נפגשו עם העו"ס בתדירות של פעם בשבוע עד פעם בחודש – תדירות גבוהה יחסית לתכנית שאינה מוגדרת כתכנית טיפולית.

בשאלון למשתתפים נבדקה מידת ההערכה שלהם את הליווי האישי שניתן על-ידי עו"ס התכנית. בלוח 16 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 16: ליווי אישי. % המשיבים "במידה רבה-רבה מאד"

ס"כ (n=190)	באיזו מידה..
92%	אתה שבע רצון מהעו"ס של הקבוצה
86%	העו"ס של הקבוצה תמכה בך וחיזקה אותך במהלך הלימודים
77%	העו"ס של הקבוצה עזרה לך לחשוב מה תרצה לעשות לאחר סיום הלימודים
74%	העו"ס של הקבוצה תרמה לכך שנשארת בלימודים ולא עזבת באמצע
82%	מדד ליווי אישי ¹¹

ניתן ללמוד מהנתונים כי שביעות הרצון מהעו"ס היא גבוהה מאד (92%) וניכר כי היא תמכה במשתתפים וחיזקה אותם במהלך הלימודים במכינה (86%). כשלושה רבעים מהמשתתפים ציינו כי העו"ס תרמה לכך שהם התמידו בלימודים ולא עזבו באמצע הלימודים.

¹¹ $\alpha = .835$

ניתן ללמוד מהראיונות עם המשתתפים כי הם מעריכים מאד את היחס והסיוע שקיבלו מצדן של עו"ס התכנית. המשתתפים ציינו בין היתר את ההיבטים הבאים: התעניינות בשלומם, דאגה ואכפתיות, עידוד ותמיכה, תיווך בקבלת מענים לימודיים, תיווך בקבלת מלגת הקיום, ייעוץ לגבי לימודי המשך ועוד.

" הייתה באה ומדברת איתי. התעניינה בשלומי והייתה שם בשבילי. היא ממש בן אדם מעולה".

"אם לא מעירה אותי אני ממשיכה לישון. הרבה פעמים כשאני לא מגיעה היא מתקשרת לשאול מה קורה איתי ולמה אני לא מגיעה ומה קורה. היא עוזרת גם בדברים אישיים היא מעודדת לדבר".

אני מרוצה מ_____ – תומכת בכלום ולא שוכחת אף אחד. תמיד שם בשביל כולם".

"אם יש לי קושי בלימודים אני פונה ל_____ ומקבל תגובות. במקום אחר הייתי צריך לדאוג לעצמי ולא הייתי עושה את זה. ההרגשה מעולה".

"_____ עוזרת לנו מבחינת לימודי המשך. כולם ישבו איתה. הייתה קובעת אתנו פגישות. עוזרת לכל אחד אופציות. בודקת טווח מחירים. כמה זמן. איפה הכי כדאי. עוזרת במלגות אם מישחו צריך".

סדנאות העצמה

86% מהמשתתפים דיווחו כי הם השתתפו בסדנאות הקבוצתיות בהנחיית העו"ס, שהתקיימו במהלך הלימודים במכינה, כחלק מהליווי הקבוצתי. המשתתפים נתבקשו להעריך את סדנאות העצמה, באמצעות השאלון שהועבר להם בסיום הלימודים במכינה. בלוח 17 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 17: סדנאות העצמה. % המשיבים "במידה רבה-רבה מאד". לפי מכללה ובסה"כ.

סדנאות (n=153)	באיזו מידה..
69%	אתה שבע רצון מהסדנאות בהנחיית העו"ס?
65%	הסדנאות בהנחיית העו"ס תרמו להתמדה שלך בלימודים?
67%	סדנאות

ניתן ללמוד מהנתונים כי הערכת סדנאות העצמה היא בינונית ומעלה. כמו כן, נמצא קשר חיובי בין הערכת סדנאות העצמה להערכת העו"ס. (Pearson Correlation=.585, p=.000).

סיכום ומסקנות
← המשתתפים צורכים את הליווי האישי של העו"ס – שני שלישים מהם דיווחו כי הם נפגשים עם העו"ס לשיחה אישית בתדירות של פעם בשבוע עד פעם בחודש.
← קיימת שביעות רצון רבה מאד של המשתתפים מהעו"ס והיא נתפסת על-ידם כגורם תומך ומחזק במהלך הלימודים במכינה.
← המשתתפים ציינו בראיונות את היחס והסיוע שקיבלו מהעו"ס – התעניינות בשלומם, דאגה ואכפתיות, עידוד ותמיכה, תיווך בקבלת מענים לימודיים, תיווך בקבלת מלגת הקיום, ייעוץ לגבי לימודי המשך ועוד.
← להבדיל מהליווי האישי, הערכת סדנאות העצמה בהנחיית העו"ס היא בינונית ומעלה.

3.4. ליווי המשתתפים לאחר סיום הלימודים במכינה

אחד המרכיבים הייחודיים של התכנית הוא ליווי המשך של העו"ס את המשתתפים גם לאחר סיום המכינה, בכדי לסייע להם לגבש את דרכם בעתיד. בשאלון למשתתפים, כשנה לאחר סיום הלימודים במכינה, נבדק הקשר של המשתתפים עם העו"ס ועם צוות המכינה לאחר סיום הלימודים¹².

ליווי העו"ס

בלוח 18 ניתן לראות את מידת קיומו של קשר בין העו"ס לבין המשתתפים לאחר סיום הלימודים במכינה.

לוח 18: קשר עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה. % המשיבים "כן"

סה"כ (n=122)	
87%	האם העו"ס במכינה יצרה או ניסתה ליצור איתך קשר לאחר סיום המכינה?
76%	האם המשכת להיות בקשר עם העו"ס לאחר סיום המכינה?

הנתונים מלמדים כי הרוב המכריע של המשתתפים השיבו כי העו"ס ניסתה ליצור איתם קשר לאחר סיום הלימודים במכינה וכשלושה רבעים מהמשתתפים השיבו כי המשיכו להיות בקשר עם העו"ס לאחר סיום המכינה.

באופן ספציפי, ניתן ללמוד מניתוחים נוספים שבוצעו בנתונים כי משתתפים שהיו בקשר עם העו"ס לאחר סיום המכינה הם:

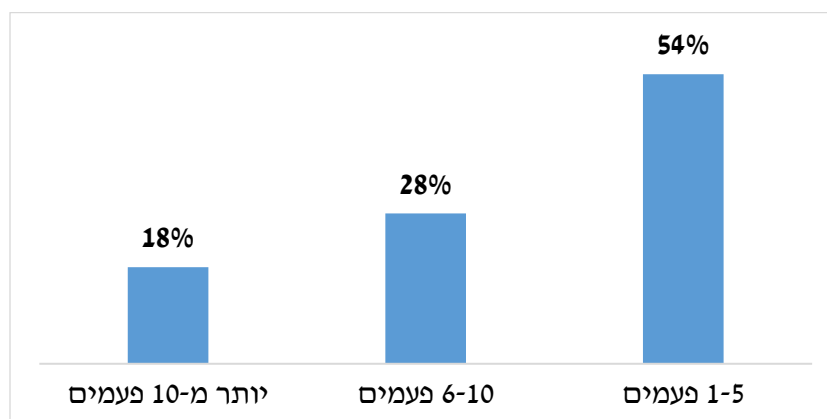
- משתתפים שאין להם את האפשרות לשוחח ולהתייעץ עם הוריהם, בהשוואה למשתתפים שיש להם אפשרות כזו (84% לעומת 62%, בהתאמה). ($p < .05$, $\chi^2 = 7.499$).
- משתתפים שאין להם תמיכה כלכלית מהוריהם, בהשוואה למשתתפים שיש להם תמיכה כזו (81% לעומת 55%, בהתאמה). ($p < .05$, $\chi^2 = 6.813$).
- משתתפים שהעריכו במידה רבה יותר את סדנאות העצמה ($T(85)=-2.189$, $p=.031$).
- משתתפים שהעריכו במידה רבה יותר את תרומת התכנית ($T(120)=-2.908$, $p=.006$).

כמו כן, נמצא כי המשתתפים המנבאים את המשך הקשר עם העו"ס לאחר סיום התכנית הם: תרומה גבוהה של התכנית, היעדר אפשרות לשוחח ולהתייעץ עם ההורים, הערכה גבוהה של העו"ס והיעדר תמיכה כלכלית מההורים: ($\text{logistic regression: } \chi^2(2)=9.790$, $p=0.007$), ($\text{logistic regression: } \chi^2(2)=18.183$, $p=0.000$).

בטרשים 6 ניתן לראות את תדירות הקשר (פנים-אל-פנים או בטלפון) של המשתתפים עם העו"ס בשנה שלאחר סיום המכינה. הנתונים מלמדים כי תדירות הקשר של המשתתפים עם העו"ס בשנה שלאחר סיום המכינה הייתה נמוכה יחסית. למעלה ממחצית מהמשתתפים היו בקשר עם העו"ס 1-5 פעמים במשך שנה שלמה.

¹² משתתפי מחזור 2019 לא השיבו על שאלות אלה מפני שהם סיימו את התכנית ביולי 2019 וטרם חלפה שנה מאז.

תרשים 6: תדירות הקשר עם העו"ס בשנה שלאחר סיום הלימודים במכינה¹³. % המשיבים. n=95

בשאלון שמילאו המשתתפים שנה לאחר סיום הלימודים במכינה, נבדקה תרומת הסיוע שהם קיבלו מהעו"ס בתקופה זו. בלוח 19 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 19: הסיוע של העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה. % המשיבים "כן"¹⁴

ס"כ (n=98)	לאחר סיום המכינה, האם העו"ס סייעה לך בדברים הבאים:
93%	הייתה "אוזן קשבת" עבורך
87%	עודדה אותך ותמכה בך
82%	הפנתה אותך לגורמים נוספים שיכלו לעזור לך
80%	סייעה לך במידע בנושא לימודים
76%	סייעה לך במידע לגבי זכויותיך בנושאים שונים
73%	סייעה לך לחשוב מה תרצה לעשות בהמשך
54%	סייעה לך במתן מידע בנושא תעסוקה
47%	סייעה לך בחיידך האישיים / משפחתיים
15%	סייעה לך ליצור קשר עם הרווחה ביישוב שלך

הנתונים מלמדים כי במהלך השנה שלאחר סיום הלימודים במכינה:

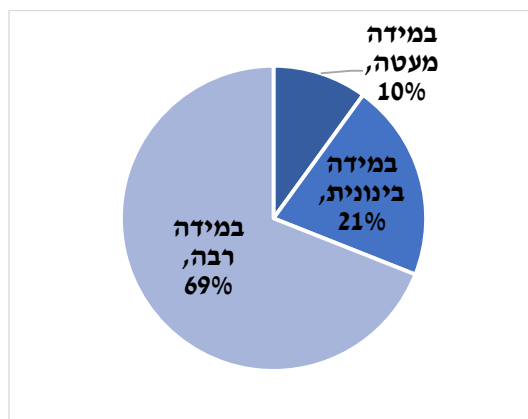
- עבור הרוב המכריע של המשתתפים שהיו בקשר עם העו"ס, היא הייתה "אוזן קשבת" עבורם, עודדה אותם ותמכה בהם.
- למעלה משלושה רבעים מהמשתתפים שהיו בקשר עם העו"ס דיווחו כי היא נתנה להם סיוע פרקטי בנושא לימודים ומיצוי זכויות ואף הפנתה אותם לגורמים שונים שיוכלו לסייע להם.

¹³ ניסוח השאלה: "כמה פעמים בערך דיברת בטלפון או נפגשת עם העו"ס לאחר סיום המכינה?".

¹⁴ ייתכן שהמשתתפת/ת לא נזקקה לסיוע באחד מהנושאים הנ"ל ולכן לא ניתן לו/לה סיוע.

בטרשים 7 ניתן לראות כי 69% מהמשתתפים העריכו במידה רבה את תרומת הקשר שלהם עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה. נתון זה הינו גבוה למדי, בהתחשב בעובדה שהקשר בין המשתתפים לעו"ס התקיים בשלב זה "בשלט רחוק", במקביל לכך שהעו"ס עסקה בגיוס קבוצה חדשה של משתתפים ובשלב מאוחר יותר, בליווי שלהם במכינה.

טרשים 7: תרומת הקשר עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה. % המשיבים. n=97

ניתן ללמוד מהראיונות עם המשתתפים כי הם מעריכים מאוד את הקשר שלהם עם עו"ס התכנית לאחר סיום הלימודים במכינה. חלקם תפסו קשר זה כחיוני ומסייע עבורם וחלקם תפסו אותו כנחמד ותו לא. המשתתפים שראו את הקשר כחיוני ומסייע ציינו שהתייעצו עם העו"ס בנושאים הקשורים ללימודים ותעסוקה, קיבלו ממנה הכוונה, עידוד ותמיכה בדרכם.

"קשר תומך של התייעצות בנושאים של לימודים, תעסוקה והחיים הפרטיים".

"קשר מצוין של תמיכה, ייעוץ והכוונה. בנושאים של לימודים, תעסוקה והחיים עצמם. ראייה שונה ופתיחת דלתות".

"התייעצתי איתה על לימודים. היא תרמה לי וסמכתי עליה ממש. עשיתי מכינה של בגרויות והדרישות של האוניברסיטה מסתבר היו אחרות בכלל. הייתי צריכה מסגרת שתתאים למה שדורשת האוניברסיטה, אז עזבתי לפי מה שהיא אמרה".

המשתתפים שראו את הקשר כנחמד ותו לא, ציינו שהעו"ס יצרה איתם קשר מעת לעת, שאלה מה שלומם, התעניינה ועודדה. ניכר כי למרות שהקשר עם העו"ס לא היה פרקטי, הוא בכל זאת היה חשוב להם.

"היא תמיד מתעניינת, שואלת. פגשתי אותה באירוע של אחד התלמידים שהתחתן. לא נעזרתי בה מאז הסיום אבל אנחנו מדברים. היא שואלת, מתעניינת...".

"אנחנו בקשר, מדברים. היא אישה מאוד נחמדה, כמו אמא בשבילי. אם אני רוצה לדבר איתה על לימודים אני מתייעץ וגם שואל אותה מה שלומה והיא שואלת מה שלומי. היא שואלת אותי מה שלומי, זה מספיק לי".

"היא התקשרה אלי כמה פעמים לשאול מה נשמע. היו רק שיחות של "מה נשמע, מה איתך". אנחנו כבר לא בקשר כי זה דעך. אפילו הלכתי לבקר אותה אבל זהו".

סיבות לאי המשכת הקשר עם העו"ס לאחר סיום המכינה

24% מהמשתתפים שהשיבו לשאלון שנה לאחר סיום התכנית (29 מתוך 122), השיבו שלא המשיכו להיות בקשר עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה. בלוח 20 ניתן לראות את הסיבות שציינו אותם משתתפים להיעדר קשר עם העו"ס.

לוח 20: סיבות להיעדר קשר עם העו"ס לאחר סיום המכינה. % המשיבים "נכון"15

סה"כ (n=29)	הסיבות שלא המשכת להיות בקשר עם העובדת הסוציאלית לאחר סיום המכינה של 'משלי'
76%	לא הרגשת צורך בקשר עם העו"ס
66%	רצית להסתדר בעצמך
32%	הרגשת שהעו"ס לא באמת יכולה לעזור לך
24%	היית בקשר עם אנשי צוות אחרים במכינה
21%	לא "התחברת" לעו"ס ברמה האישית
17%	היית בקשר עם גורמים מחוץ למכינה (רווחה, עמותה וכיו"ב)

ניתן ללמוד מהנתונים כי מרבית המשתתפים שלא היו בקשר עם העו"ס, הסבירו זאת בכך שלא הרגישו צורך בכך או רצו להסתדר בעצמם. רק מיעוט מהמשתתפים ציינו כי לא "התחברו" לעו"ס או לא חשבו שהיא תוכל לסייע להם.

קשר עם אנשי צוות נוספים לאחר סיום הלימודים במכינה

35% מהמשתתפים (43 מתוך 122) דיווחו כי היו בקשר עם אנשי צוות נוספים לאחר סיום הלימודים במכינה. מתוכם כמחצית (47%-49%) היו בקשר עם מנהלת המכינה ו/או עם רכזת התכנית, 44% היו בקשר עם אחד המורים ו - 37% היו בקשר עם יועצת המכינה. כמו כן, 67% מתוכם דיווחו כי הקשר עם אנשי צוות נוספים לאחר סיום המכינה תרם להם במידה רבה-רבה מאד.

סיכום ומסקנות
<p>← רוב המשתתפים נשאר בקשר עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה, אם כי בתדירות של מספר מפגשים בודדים במהלך שנה שלמה.</p>
<p>← כ - 90% מהמשתתפים שהיו בקשר עם העו"ס ציינו כי התרומה המרכזית עבורם הייתה "אוזן קשבת", עידוד ותמיכה, דבר המעיד על היחס הבינאישי החיובי שהתפתח בין העו"ס למשתתפי התוכנית.</p>
<p>← כ - 80% מהמשתתפים שהיו בקשר עם העו"ס ציינו תרומה פרקטית עבורם - הפנייה לגורמי סיוע, מתן מידע על לימודים וסיוע במיצוי זכויות.</p>
<p>← כשני שלישים מהמשתתפים העריכו את תרומת הקשר עם העו"ס עבורם במידה רבה.</p>
<p>← בהתחשב בעובדה שהקשר בין המשתתפים לעו"ס התקיים בשלב זה "בשלט רחוק" ובמקביל לעיסוקים נוספים של העו"ס ושל המשתתפים, ניכר כי הנתונים שהוצגו לעיל הינם גבוהים למדי.</p>

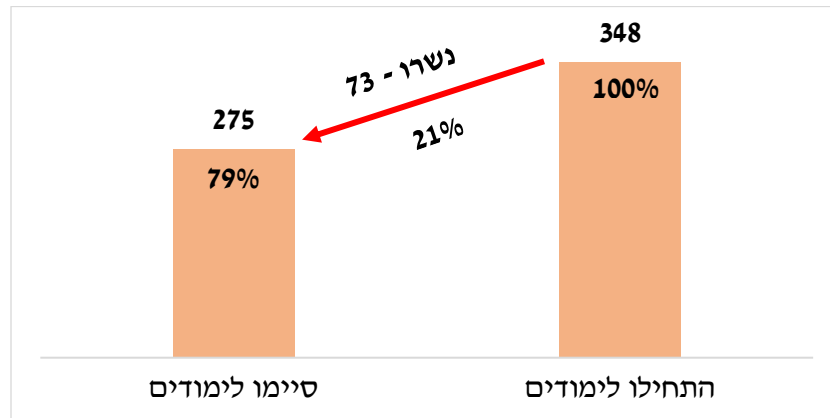
¹⁵ המשתתפים יכלו לציין יותר מסיבה אחת.

4. התמדה בתכנית

ההתמדה בתכנית תועדה על-ידי צוות התכנית מראשיתה של התכנית. בתקופה שבה בוצע מחקר ההערכה, נעשתה הצלבה של נתוני ההתמדה עם נתונים אחרים, כפי שניתן לראות בהמשך.

בתרשים 8 ניתן לראות את מספר המשתתפים שהתחילו את התכנית, נשרו ממנה וסיימו אותה.

תרשים 8: מספר המשתתפים שהתחילו, נשרו וסיימו את התכנית. 2014-2019

הנתונים מלמדים כי בכל שנות התכנית (2014-2019) השתתפו בה 348 משתתפים, מתוכם 275 סיימו את התכנית (79%) ו- 72 נשרו (21%). מדובר בשיעור התמדה מעט נמוך יתר מהיעד של התכנית (80%) ומעט גבוה יותר בהשוואה לשתי תכניות אחרות של השלמת השכלה – דל"ת פתוחה (78%) ו"עד הלוי" (70%).¹⁶

מניתוח נתוני הנשירה של ארבעה מחזורים (2016-2019) עולה כי:

- בארבעת מחזורים אלה נשרו מהתכנית בסה"כ 52 משתתפים (20%).
 - שיעור הנושרים גבוה יותר בקרב משתתפים שהיה או שיש להם קשר עם הרווחה בהשוואה למשתתפים שאין להם קשר עם הרווחה - 35% לעומת 13%, בהתאמה ($p = .05$, $\chi^2 = 5.950$).
 - משתתפים שנשרו מהתכנית היו עם הערכה עצמית נמוכה לפני תחילת הלימודים ($T(244) = -1.978$, $p = .049$).
 - משתתפים שנשרו היו עם הכנסה כספית נמוכה בחצי השנה שקדמה ללימודים ($T(220) = 3.054$, $p = .003$).
- במחזורים 2016-2018 נערך על-ידי צוות מחקר ההערכה מעקב מדוקדק על הנשירה בתכנית וכל משתתף שנשר רואיין טלפונית בתוך שבועיים עד שלושה ממועד נשירתו מהתכנית. בסה"כ רואיינו 35 נושרים, המהווים קרוב ל- 90% מהנושרים בתקופה זו. הנושאים שנבדקו בראיונות היו: הסיבות לנשירה (גלויות וסמויות), המענה שנתן צוות התכנית והאם צוות התכנית ו/או המשתתף עצמו יכלו למנוע את הנשירה.

¹⁶ נתוני ההתמדה בשתי התוכניות הנ"ל נמסרו ע"י האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך.

ממצאי הראיונות עם המשתתפים שנשרו מהתכנית מצביעים על ארבעה סיבות עיקריות לנשירה, המוצגות לפי סדר שכיחותן, מהגבוהה לנמוכה :

- **קשיים כלכליים** - חובות תופחים, קושי בקיום בסיסי, היעדר תמיכה כלכלית מההורים.

"אני מלאה בחובות. עזבתי את העבודה בשביל הלימודים ועכשיו אני בחובות...לא שווה את זה".

"לא היה לי כסף לאוכל ולאוטובוס".

"אמא שלי חיה מביטוח לאומי. אני חייב לעזור לה".

- **קשיים לימודיים** - קושי בשפה (בעיקר לעולים חדשים), קשיים לימודיים שיוצרים חיכוכים עם מורים.

"המורים אמרו לי שאני חייב ללמוד את הבסיס של השפה לפני שאוכל להמשיך ללמוד כאן כי אני עולה חדש".

"היה לי קשה מאוד בלימודים, היחס של המורים לא טוב, לא הסתדרנו...".

- **קשיים בתפקוד האישי** - קושי להתרכז ולהתפנות רגשית ללימודים, בעיות בריאות.

"עברתי תקופה מאוד קשה מבחינה רגשית ולא הייתי פנויה רגשית ללימודים".

"יש לי הרבה טיפולים וביקורים אצל רופאים. אני לא יכולה לאמץ את עצמי בשלב הזה בתוך כל התהליך".

- **קושי בהתמודדות עם תנאי התכנית** - נסיעות ארוכות בתחבורה ציבורית שגרמו לאיחורים רבים, טיפול

נוקשה של צוות המכינה באיחורים ובחיסורים עד שלילת המלגה.

"כשהייתי מאחר הייתי נשאר בחוץ ומפסיד חומר, בגלל שהייתי מתנהל בתחבורה ציבורית".

"המנהלת מתייחסת לאנשים כאילו אם משלמים לנו מלגה אז אנחנו צריכים להיות כמו חיילים. אין התחשבות מהצד שלה".

מרבית הנושרים שרואיינו ציינו לחיוב כי צוות המכינה עשה כמיטב יכולתו בכדי להשאירם בתכנית, אך ללא

הועיל. בלוח 21, ניתן לראות את המענים שניתנו על-ידי צוות המכינה לקשיים השונים שחווי הנושרים והצעות

של הנושרים, מה היה ניתן עוד לעשות בכדי לשפר את המענה שניתן להם.

לוח 21: סיבות הנשירה, המענה שניתן ע"י צוות המכינה ומענה שניתן היה ליישם

מה עוד ניתן היה לעשות?	המענה שניתן ע"י צוות המכינה	סיבת הנשירה
הקלה בתנאים לקבלת המלגה. סיוע במציאת עבודה בשעות הערב.	ימי חופש ושעות חלקיות למטרות עבודה. מתן אפשרות להחסיר קצת יותר מהמותר.	קושי כלכלי
יותר עזרה ממוקדת וסיוע כדי להתגבר על פערי השפה.	שעורי עזר ולמידה בקבוצות קטנות. לימודים באולפן בעברית. חזרה ללמוד במחזור הבא.	קושי לימודי
שום דבר.	שיחות עם הצוות. אמפטיה ורצון לעזור.	קושי בתפקוד
מגורים במעונות. ארגון נסיעה שיתופית.	נסיעות ארוכות - לא ניתן מענה. שלילת מלגה – קיימת גמישות.	קושי בעמידה בתנאים

עוד עולה מניתוח הראיונות עם הנושרים כי לצוותי המכינות כלים מעטים יחסית לסייע למשתתפים עם קשיים כלכליים. מנגד, יש לצוותים כלים לסייע למשתתפים עם קשיים לימודיים אבל ניכר כי הם אינם מספקים במקרים של פערים לימודיים מאד גדולים או קשיים מאד גדולים בשפה. כמו כן, ניכר כי העו"ס מנסות להתמודד ולסייע למשתתפים עם קשיי תפקוד אישיים, אך יכולתן להשפיע בעניין היא נמוכה, חרף כל המאמצים שנעשים.

סיכום ומסקנות
<p>← שיעור ההתמדה בתכנית עמד על 79% - מעט נמוך מהיעד (80%) ומעט גבוה בהשוואה לתכניות אחרות להשלמת השכלה של האגף לחינוך מבוגרים (70% - 78%).</p> <p>← משתתפים שנשרו מהתכנית התאפיינו בקשר עם שירותי הרווחה, הערכה עצמית נמוכה לפני תחילת התכנית והכנסה נמוכה משמעותית לפני התכנית.</p> <p>← סיבות הנשירה היו (לפי סדר חשיבות): קשיים כלכליים, קשיים לימודיים, קשיים בתפקוד האישי וקושי לעמוד בתנאי התכנית.</p> <p>← נשירה של משתתפים מהתכנית הואצה בשל שלילה של הזכאות למלגת הקיום, שנגרמה כתוצאה מריבוי של חיסורים ואיחורים.</p> <p>← ברוב המקרים, ניכר כי צוותי המכינות עשו ככל שביכולתם בכדי למנוע את הנשירה.</p>

5. שביעות רצון מהתכנית ותרומתה למשתתפים

5.1 שביעות רצון מהתכנית

שביעות הרצון של המשתתפים מהתכנית נבדקה בשתי נקודות זמן: בסיום הלימודים במכינה ושנה לאחר סיום הלימודים במכינה. בלוח 22, ניתן לראות את מידת שביעות הרצון של המשתתפים מהתכנית.

טבלה 22: שביעות רצון מהשתתפות בתכנית. % המשיבים "במידה רבה-רבה מאד"

סה"כ	באיזו מידה אתה שבע רצון מהשתתפותך בתכנית 'משלי'?
91%	בסיום התכנית (n=189)
90%	לאחר שנה (n=122)
91%	ממוצע

ניתן ללמוד מהנתונים כי שביעות הרצון של המשתתפים מהתכנית היא גבוהה מאד. כמו כן, ניתן ללמוד מניתוחים נוספים שבוצעו כי:

- נמצא קשר חיובי מובהק בין שביעות הרצון בסיום התכנית לבין האווירה בכיתה, הליווי אישי ע"י העו"ס, התרומה הנתפסת של התכנית והמצב הכלכלי בסיום התכנית ($\text{Spearman's Correlation} > .190, p < .05$).
- המשתתפים המנבאים שביעות רצון גבוהה (דירוג 4-5) בסיום התכנית הם: התרומה הנתפסת של התכנית והאווירה בכיתה ($\text{logistic regression: } c2(2)=21.016, p=0.000$).

5.2 התרומה הנתפסת של התכנית

התרומה הנתפסת של התכנית למשתתפים נבדקה בשאלון לאחר שנה מסיום הלימודים במכינה. למשתתפים הוצגו מספר היבטים של תרומת התכנית והם התבקשו לציין באיזו מידה התכנית תרמה להם בכל אחד מהיבטים אלה. בלוח 23, ניתן לראות את תשובות המשתתפים.

טבלה 23: התרומה הנתפסת של התכנית. % המשיבים "במידה רבה-רבה מאד"

סה"כ (n=122)	באיזו מידה לדעתך, תכנית משלי תרמה לך בכל אחד מהדברים הבאים:
80%	הוכיחה לך שאתה מסוגל ללמוד ולהצליח
78%	נתנה לך כלים ומיומנויות איך ללמוד
75%	הכינה אותך ללימודי המשך
75%	פתחה לך אפשרויות נוספות לעתיד
70%	סייעה לך להתקדם בחיים
49%	עזרה לך להחליט מה לעשות בחיים
71%	מדד תרומה נתפסת של התכנית¹⁷

¹⁷ $\alpha = .890$

ניתן ללמוד מהנתונים כי למעלה משלושה רבעים מהמשתתפים דיווחו כי התכנית הוכיחה להם כי הם מסוגלים להצליח בלימודים והכינה אותם לעתיד (אפשרויות נוספות ולימודי המשך). כמו כן, כמחצית מהמשתתפים סבורים כי התכנית עזרה להם להחליט מה לעשות בהמשך חייהם.

ניתן ללמוד מהראיונות עם המשתתפים, שהתקיימו שנה לאחר סיום הלימודים במכינה, שהתכנית תרמה להם בשלושה תחומים שונים, שיש ביניהם קשר:

התחום הראשון הוא **התחום הלימודי**. המשתתפים ציינו כי התכנית עזרה להם לסיים 12 שנות לימוד ולהשיג את התעודה שפותחת בפניהם אפשרויות חדשות ללימודים ולתעסוקה. חלק אף ציינו כי לדעתם, ללא המעטפת של תכנית משלי הם היו מתקשים להשלים 12 שנות לימוד במסגרת לימודים רגילה. כמו כן, התחום הלימודי נקשר אצל חלק מהמשתתפים עם פיתוח של מיומנויות למידה וחוויית הצלחה כתוצאה מלמידה, שני דברים שהם לא חוו בעבר.

"אם לא הייתה לי האפשרות הזאת היה לי הרבה יותר קשה ללמוד. זה נתן לי כלים איך ומה לעשות. לא הייתי מגיע לאיפה שאני עכשיו".

"יש לי 12 שנות לימוד, זה דבר חשוב, בלי זה לא הייתי איפה שאני היום, מבחינת מקומות עבודה שמבקשים את התעודה הזאת".

"אם לא היו נותנים לי את האופציה לעשות 12 שנים לא הייתי חושבת בחיים ללמוד משהו אפילו לא מקצוע, זה העיר בי שיש לי יכולות, לא האמנתי בעצמי לפני בכלל".

"בלימודים, יש לי 12 שנות לימוד, אני יכול להתקדם בחיים, להתקדם לכל מקום. זה עשה לי טוב חזק אותי חבל על הזמן. היכולת ללמוד".

התחום השני הוא **השינוי בתפיסה העצמית ורכישת כלים לחיים**. המשתתפים ציינו כי התכנית נתנה להם כלים שונים לחיים ושינתה את תפיסתם בהיבטים מסוימים. למשל, היו משתתפים שצינו שלמדו דברים על עצמם, למדו להתמודד עם אתגר, למדו להעריך את עצמם ואת יכולותיהם, העלו את הביטחון העצמי שלהם ועוד.

"למדתי דברים על עצמי, למדתי הרבה סבלנות, עבודה עם עצמי, איך להתמודד עם עצמי. הרבה דברים שלא היו לי, התכנית נתנה לי כלים להתמודד עם הבסיס של החיים".

"אני הרבה יותר מעריכה את עצמי ומאמינה בעצמי וביכולות שלי. אני רואה על עצמי וגם המשפחה שלי רואה שהשתנתי, שאני מוציאה את היכולות שלי החוצה".

"העלתה את הביטחון שלי ואפשר להתחיל ולסיים משהו, שלפניכן לא היה ניתן".

התחום השלישי הוא **החשיבה לגבי העתיד** באופן כללי ובפרט בראייה אופטימית, שאפשר להתקדם ולהצליח בחיים. המשתתפים דיברו על חשיבה על העתיד, תקווה לגבי העתיד, פתיחת דלתות לעתיד ועוד.

"זה נתן לי תקווה כי לפני זה לא חשבתי על העתיד שלי כמשהו שיכול להצליח. לפני שהגעתי לפה לא ראיתי את עצמי כמי שיכולה להצליח. כשבאתי לפה הבנתי מה אני רוצה לעשות ושאיני מסוגלת. לא האמנתי שאני חכמה ומסוגלת".

"למצוא את עצמי, שאני אדע שיש לי את היכולת ללמוד, השקעתי והבאתי ציונים טובים ואני יודע שיכול להמשיך ללמוד. התכנית נתנה לי מוטיבציה, לא לוותר, לעשות מה שאני רוצה".

"פותרת הרבה מאוד דלתות לעתיד וזה מושך. ראייה רחבה לאופק רחב יותר. אני מסתכל יותר שנים על העתיד 10 ו - 20 שנים ואיפה אני רוצה לראות את עצמי ולפלס לעצמי את הדרך".

סיכום ומסקנות

- ⇐ שביעות הרצון של המשתתפים מהתכנית היא גבוהה מאד. באופן יותר ספציפי, נמצא קשר חיובי מובהק בין שביעות הרצון לבין האווירה בכיתה, הליווי אישי ע"י העו"ס, התרומה הנתפסת של התכנית והמצב הכלכלי בסיום התכנית.
- ⇐ התרומה הנתפסת של התכנית היא גבוהה למדי – כשלושה רבעים מהמשתתפים העריכו אותה במידה רבה.
- ⇐ בעוד שהתוכנית הוערכה על ידי מרביתם המכריע של המשתתפים כתורמת במידה גבוהה לכישורים הלימודיים, אחוז נמוך יותר של משתתפים העריכו את תרומתה ל"פתיחת דלתות" נוספות בעתיד בכלל ובלימודי המשך בפרט.
- ⇐ הראיונות עם משתתפים מלמדים כי התכנית תרמה למשתתפים בשלושה תחומים עיקריים, הקשורים זה בזה: התחום הלימודי, שינוי תפיסה ורכישת כלים לחיים וחשיבה לגבי העתיד.

6. השפעות התכנית

השפעות התכנית נבדקו בתחומים הבאים :

לימודים והשכלה : זכאות לתג"ת, סטטוס לימודי, שאיפות השכלה, מכוונות להשכלה ורגשות בנוגע להשכלה.

תעסוקה : סטטוס תעסוקתי, מכוונות לתעסוקה ורגשות בנוגע לתעסוקה.

מצב כלכלי : הכנסה ומצב כלכלי.

תפיסה עצמית : הערכה עצמית ותחושת מסוגלות עצמית.

בכדי לבחון את השפעת התכנית על תחומים אלה, נערכה השוואה בין הדיווח של המשתתפים בתחילת התכנית (T0) לדיווח שלהם בסיום הלימודים במכינה (T1) ושנה לאחר סיום הלימודים במכינה (T2).

כמו כן, נבדק האם קיימים הבדלים במידת ההשפעה של התכנית על המשתתפים בין משתנים שונים.

6.1 לימודים והשכלה

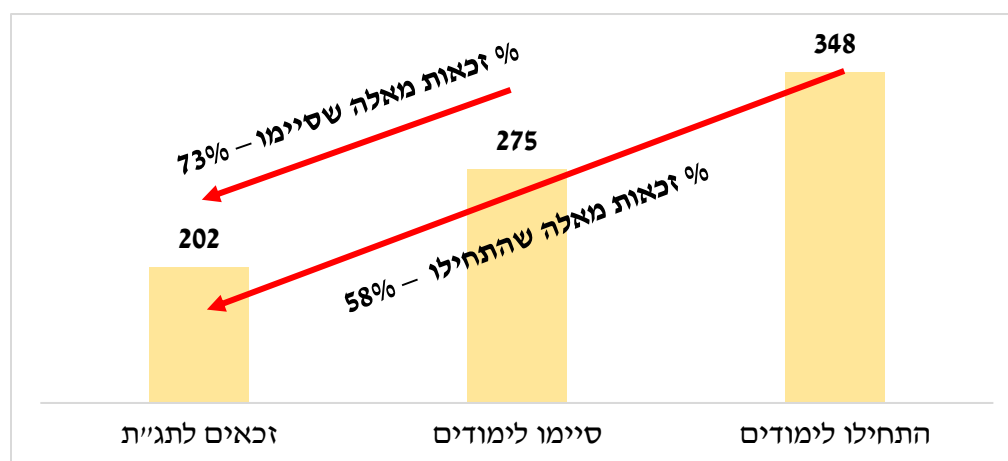
זכאות לתג"ת

זכאות לתג"ת (תעודת גמר תיכונית) מחייבת השתתפות בלימודים בהיקף של 700 שעות ועמידה בבחינות גמר בחמישה מקצועות לפחות. בתכנית משלי הוגדר יעד של 70% זכאות לתג"ת, אך לא צוין האם מתוך התלמידים שהתחילו את התכנית או מתוך התלמידים שסיימו את התכנית וניגשו לבחינות.

בתרשים 9 ניתן לראות את מספר המשתתפים שהתחילו את התכנית, סיימו את התכנית וזכאים לתג"ת בכל שנות התכנית 2014-2019. השיעור הכולל של הזכאות לתג"ת עמד על 73% - מעל היעד שהוגדר בתחילת התכנית.

כמו כן, ראוי לציין כי הרוב המכריע של המשתתפים שאינם זכאים לתג"ת, נכשלו בבחינת גמר אחת או שתיים לכל היותר. המשתמעות היא שהם יכולים להיבחן שוב במקצועות שנכשלו ולהשיג את הזכאות לתג"ת בקלות יחסית.

תרשים 9: מספר המשתתפים שהתחילו וסיימו את התכנית והזכאים לתג"ת. 2014-2019

מניתוח נתוני הזכאות לתג"ת של שלושה מחזורים (2016-2018) עולה כי בשלושה מחזורים אלה היו זכאים לתג"ת 98 מתוך 114 משתתפים (86%).

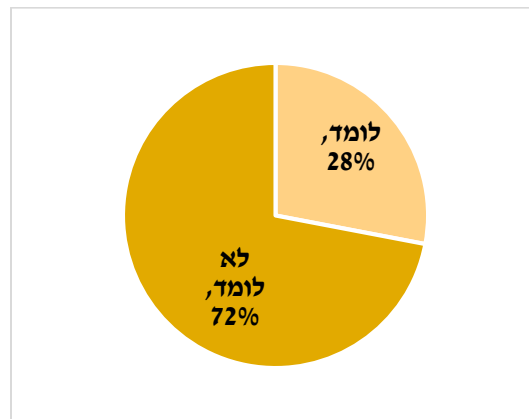
באופן ספציפי נמצא כי המשתתפים שהיו זכאים לתג"ת תפסו את תרומת התכנית כגבוהה יותר, היו בעלי מסוגלות עצמית גבוהה יותר, היו יותר מכוונים להשכלה גבוהה וחוו רגשות חיוביים יותר כלפי השכלה גבוהה, בהשוואה למשתתפים שלא היו זכאים :

- תרומה נתפסת של התכנית ($[M=4.08, S.D=0.89]$, $[M=3.28, S.D=1.35]$, $T(120)=-2.353$, $p=.030$).
- מסוגלות עצמית (כשנה לאחר סיום התכנית) ($[M=3.79, S.D=0.49]$, $[M=3.49, S.D=0.47]$, $T(120)=-2.366$, $p=.020$).
- מכוונות להשכלה גבוהה (כשנה לאחר סיום התכנית) ($[M=3.50, S.D=1.21]$, $[M=2.24, S.D=1.11]$, $T(120)=-4.040$, $p=.000$).
- רגשות חיוביים בנוגע להשכלה גבוהה (כשנה לאחר סיום התכנית) ($[M=3.88, S.D=0.78]$, $[M=3.22, S.D=1.17]$, $T(120)=-2.240$, $p=.038$).

סטטוס לימודי שנה לאחר הלימודים במכינה

בשאלון למשתתפים, שהועבר שנה לאחר סיום הלימודים במכינה, נבדק הסטטוס הלימודי שלהם. בתרשים 10 ניתן לראות כי 28% מהמשתתפים בתכנית (32 מתוך 114) לומדים במסגרות שונות שנה לאחר סיום הלימודים במכינה. לעומת זאת, 72% מהמשתתפים (82 מתוך 114) אינם לומדים, מתוכם 14 משתתפים דיווחו כי התחילו ללמוד והפסיקו באמצע.

תרשים 10: סטטוס לימודים¹⁸. % המשיבים. $n=114$

באופן ספציפי נמצא כי משתתפים שהמשיכו ללמוד בשנה שלאחר סיום המכינה, הוריהם הם בעלי השכלה תיכונית ומעלה, הם אינם תומכים כלכלית בהוריהם, הם בעלי מסוגלות עצמית גבוהה ומכוונות גבוהה להשכלה גבוהה ולתעסוקה :

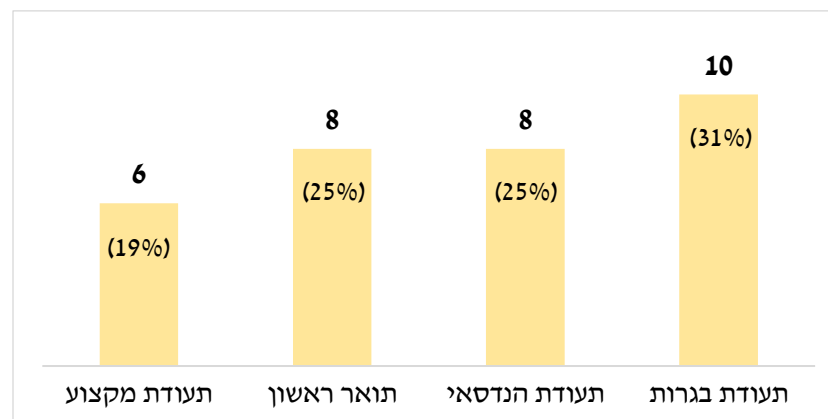
- השכלת אביהם תיכונית ומעלה בהשוואה למשתתפים שהשכלת אביהם היא נמוכה מתיכונית - 86% תואר אקדמי, 38% תיכונית ועל תיכונית, ו-17% השכלה נמוכה מתיכונית ($x^2=14.555$, $p=.001$).

¹⁸ ניסוח השאלה: האם אתה לומד כיום?

- השכלת אמם תיכונית ומעלה בהשוואה למשתתפים שהשכלת אמם היא נמוכה מתיכונית - 56% תואר אקדמי, 38% תיכונית ועל תיכונית ו-10% השכלה נמוכה מתיכונית ($\chi^2=9.655, p=.008$).
- אינם תומכים כלכלית במשפחתם בהשוואה לצעירים שתומכים כלכלית במשפחתם¹⁹ - 91% לעומת 9%, בהתאמה ($\chi^2=3.844, p=.050$).
- המסוגלות העצמית שלהם (בתחילת התכנית ושנה לאחר סיומה) גבוה יותר בהשוואה למשתתפים שלא לומדים ($T(116)=-2.553, p=.012$).
- המכוונות שלהם להשכלה גבוהה (שנה לאחר סיום התכנית) גבוה יותר בהשוואה למשתתפים שלא לומדים ($T(120)=-6.279, p=.000$).
- המכוונות שלהם לתעסוקה (שנה לאחר סיום התכנית) גבוה יותר בהשוואה למשתתפים שלא לומדים ($T(120)=-3.204, p=.002$).

בטרשים 11 ניתן לראות את התפלגות המשתתפים שדיווחו כי הם נמצאים במסגרת לימודית שנה לאחר סיום הלימודים במכינה, עפ"י סוג התעודה שהם אמורים להשיג.

טרשים 11: סוג התעודה המשתתפים מצפים להשיג בלימודיהם. % המשיבים. n=32

בלוח 24 ניתן לראות את המסלול הספציפי, שהמשתתפים ציינו כי הם לומדים בו. המסלולים שצינו המשתתפים חולקו לשלוש קבוצות: מכינה, קורס מקצועי ותואר אקדמי. ניתן ללמוד מהנתונים כי רוב המשתתפים לומדים במכינה, חלקם לומדים בקורס מקצועי ומיעוטם לומדים לתואר אקדמי. יחד עם זאת, לאחר עיון נוסף בנתונים ניתן להניח כי מרבית המשתתפים הלומדים במכינה, ימשיכו ללמוד בעתיד לתואר אקדמי.

¹⁹ ישנם יחסית מעט תלמידים שתומכים כלכלית במשפחתם.

לוח 24: המסלול שבו לומדים המשתתפים. % המשיבים. n=32

%	N	
56%	18	מכינה (מכינה ייעודית, מכינה להנדסאים, מכינה קדם אקדמית, מכינה למדעי החברה, מכינה זו שלבית)
38%	12	קורס מקצועי (NLP, תוכנה, קוסמטיקה, חינוך בלתי פורמלי, הנדסאי)
6%	2	תואר אקדמי (ניהול תעשייתי, מדעי המדינה וסוציולוגיה)
100%	32	סה"כ

שאיפת השכלה

בשלושת השאלונים שמילאו המשתתפים נבדקה שאיפת ההשכלה שלהם על-ידי הצגת השאלה: "מהי ההשכלה הגבוהה ביותר שאתה מצפה להשיג בעתיד?". בלוח 25 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 25: שאיפת השכלה בעתיד. % המשיבים

סה"כ (n=114)			
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
6%	5%	6%	תעודת גמר תיכון (תג"ת)
3%	4%	6%	תעודת בגרות
14%	19%	19%	תעודת מקצוע
11%	13%	16%	תעודת הנדסאי
66%	60%	53%	תואר אקדמי (B.A)

ניתן ללמוד מהנתונים כי שנה לאחר סיום הלימודים במכינה, שני שלישים מהמשתתפים שואפים להשיג תואר אקדמי. מדובר בעליה מובהקת בשיעור 13% בהשוואה לתחילת התכנית (McNemar's test. p=.003). כמו כן, רבע מהמשתתפים שואפים להשיג תעודת מקצוע או תעודת הנדסאי. מדובר בירידה של 10% בהשוואה לתחילת התכנית.

מכוונות להשכלה גבוהה

בשלושת השאלונים למשתתפים, נבדקה המכוונות שלהם להשכלה גבוהה. כלומר, עד כמה הם מתכננים את ההשכלה העתידית שלהם ויודעים באיזה כיוון השכלה יבחרו. בלוח 26 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 26: מכוונות להשכלה גבוהה. % המשיבים "נכון-בהחלט נכון"

סה"כ (n=114)			באיזו מידה כל אחד מהמשפטים הבאים נכון לגבייך?
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
46%	63%	74%	אני עושה הכנות רציניות כדי לקדם את ההשכלה העתידית שלי
49%	47%	58%	יש לי תכניות ברורות לגבי ההשכלה העתידית שלי
-	47%	49%	נראה לי כי אני יודע באיזה כיוון השכלה אבחר
47%	55%	66%	מדד מכוונות להשכלה גבוהה ²⁰

ניתן ללמוד מהנתונים כי חלה ירידה במכוונות להשכלה גבוהה של המשתתפים בין תחילת התכנית, לסיומה ולשנה לאחר סיום המכינה ($p=.000$). כמו כן, שנה לאחר סיום המכינה, פחות ממחצית מהמשתתפים עושים הכנות רציניות לקדם את ההשכלה הגבוהה שלם ומדווחים על קיומן של תכניות ברורות לגבי ההשכלה העתידית שלהם.

ניתן להניח כי ירידה זו נובעת מ"נפילת מתח" המשתתפים, שזה עתה סיימו להשיג מטרה גדולה ומאתגרת ובחייהם – השלמת 12 שנות לימוד והם זקוקים לזמן לצורך חשיבה והיערכות מחודשת. ניתן להניח גם כי חלק מהמשתתפים כיוונו מראש להשגת 12 שנות לימוד על-מנת להתקבל למקום עבודה טוב יותר, הדורש זאת.

אצל 27% מהמשתתפים (31 מתוך 114) חלה עליה במכוונות להשכלה גבוהה בין תחילת התכנית לשנה לאחר סיום הלימודים במכינה. מניתוח הנתונים של משתתפים אלה ניתן ללמוד כי ההערכה והמסוגלות העצמית שלהם (שנה לאחר סיום הלימודים) גבוהה יותר בהשוואה למשתתפים שלא קיימת אצלם עליה במכוונות להשכלה גבוהה (הערכה עצמית: $[T(114)= 2.117, p=.040]$, מסוגלות עצמית: $[(T(114)=-2.371, p=.019)]$).

כמו כן, כל המשתתפים שקיימת אצלם עליה במכוונות להשכלה גבוהה (100%) השיגו בסיום הלימודים זכאות לתג"ת, בהשוואה ל-81% בקרב המשתתפים שלא קיימת אצלם עליה במכוונות להשכלה גבוהה ($\chi^2=6.769, p=.009$). הדבר עשוי ללמד על כך שחווית ההצלחה שלהם בלימודים במכינה, תורמת להם להיות יותר מכוונים להשגת השכלה גבוהה בעתיד.

נתון חשוב נוסף מלמד כי המכוונות להשכלה גבוהה היא גבוהה יותר בקרב משתתפים שהמשיכו להיות בקשר עם העו"ס לאחר סיום המכינה בהשוואה לצעירים שלא המשיכו את הקשר עם העו"ס ($T(120)=-2.048, p=.047$). הדבר מצביע על תרומתה של העו"ס בהכוונת המשתתפים להשכלה גבוהה, בשנה שלאחר סיום הלימודים במכינה.

²⁰ $\alpha = .713$. המדד כולל את שני ההיגדים הראשוניים בלבד.

רגשות בנוגע להשכלה גבוהה

בשלושת השאלונים למשתתפים, נבדקו הרגשות שלהם בנוגע להשכלה גבוהה. כלומר, אילו רגשות, חיוביים או שליליים, מתעוררים בהם שהם חושבים על ההשכלה הגבוהה שלהם בעתיד. בלוח 27 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 27: רגשות בנוגע להשכלה גבוהה. % המשיבים 4-5 (רגשות חיוביים)

סה"כ (n=114)			אילו רגשות מתעוררים בך כשאתה חושב על ההשכלה שלך בעתיד?
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
51%	52%	50%	ביטחון (מול חשש)
60%	67%	65%	רגשות חיוביים (מול רגשות שליליים)
75%	67%	73%	תקווה (מול ייאוש)
75%	66%	71%	הצלחה (מול כישלון)
65%	63%	65%	מדד רגשות בנוגע להשכלה ²¹

ניתן ללמוד מהנתונים כי כשני שלישים מהמשתתפים חשו רגשות חיוביים ביחס להשכלה גבוהה, לאורך כל התקופה שנבדקה – מתחילת התכנית ועד שנה לאחר סיום הלימודים במכינה ולמעשה לא חל שינוי ברגשות שלהם כלפי השכלה גבוהה בתקופה זו. יחד עם זאת, מניתוח נוסף של הנתונים ניתן ללמוד כי הרגשות בנוגע להשכלה גבוהה שנה לאחר סיום הלימודים היו חיוביים יותר בקרב משתתפים שהמשיכו להיות בקשר עם העו"ס, בהשוואה למשתתפים שלא המשיכו את הקשר ($T(120)=-2.843, p=.005$).

6.2. תעסוקה

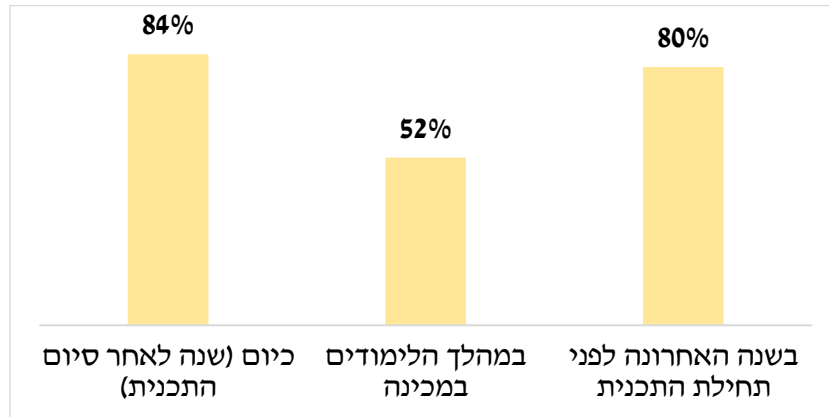
סטטוס תעסוקתי

בשלושת השאלונים שהועברו למשתתפים, נבדק הסטטוס התעסוקתי שלהם. כלומר האם הם עבדו בתקופה שקדמה למילוי השאלון. בתרשים 12 ניתן לראות את הסטטוס התעסוקתי של המשתתפים בשלוש נקודות זמן – בשנה האחרונה לפני תחילת התכנית, במהלך הלימודים במכינה ושנה לאחר סיום הלימודים במכינה.

ניתן ללמוד מהנתונים כי חלה ירידה משמעותית בשיעור המשתתפים שדיווחו כי הם עובדים בין התקופה לפני תחילת התכנית לתקופת הלימודים במכינה. ירידה זו היא חיובית, היות ומטרתה של מלגת הקיום הייתה להפחית את מספר המשתתפים שעובדים במהלך הלימודים ולאפשר להם להתרכז בלימודים. יחד עם זאת, למרות קיומה של מלגת הקיום, למעלה ממחצית מהמשתתפים דיווחו כי הם עבדו במהלך הלימודים במכינה. כמו כן, שיעור המשתתפים שדיווחו כי הם עובדים לאחר סיום הלימודים במכינה עלה במקצת אך לא באופן מובהק סטטיסטית.

²¹ $\alpha = .859$

תרשים 12: סטטוס תעסוקה. % המשיבים "כן". N=114

עבודה במהלך הלימודים

52% מהמשתתפים (59 מתוך 114) דיווחו כי הם עבדו במהלך הלימודים במכינה. שיעור המשתתפים שעבדו בזמן הלימודים במכינה היה גבוה יותר בקרב:

- משתתפים שגרו בזמן הלימודים לבד או עם שותפים בהשוואה לתלמידים שגרו במעונות (69% לעומת 28%, בהתאמה). ($p = .046$, $\chi^2 = 9.691$).

- משתתפים שאין להם תמיכה כלכלית מההורים בהשוואה למשתתפים שיש להם תמיכה כלכלית מההורים (56% לעומת 32%, בהתאמה). ($p = .026$, $\chi^2 = 4.956$).

ממצאים אלה מחזקים ממצאים אחרים בדוח זה הנוגעים בתמיכה הכלכלית במשתתפים ומצביעים על כך שמשתתפים שצריכים להוציא כסף על דיור ומשתתפים שאין להם תמיכה כלכלית מהוריהם, מוכרחים לעבוד במהלך הלימודים במכינה בכדי לשרוד כלכלית.

עבודה כשנה לאחר סיום הלימודים

84% מהמשתתפים (96 מתוך 114) דיווחו כי הם עובדים כיום (שנה לאחר סיום הלימודים במיכה). משתתפים אלה דיווחו על 41 שעות עבודה שבועיות בממוצע (משרה מלאה). שיעור המשתתפים שעובדים כיום (שנה לאחר סיום המכינה) גבוה יותר בקרב משתתפים שאין להם תמיכה כלכלית מההורים ומשתתפים שתומכים כלכלית במשפחתם:

- משתתפים שאין להם תמיכה כלכלית מההורים בהשוואה לתלמידים שיש להם תמיכה כלכלית מההורים (87% לעומת 68%, בהתאמה). ($p = .033$, $\chi^2 = 4.556$).

- משתתפים שתומכים כלכלית במשפחה בהשוואה לתלמידים שלא תומכים כלכלית במשפחה (100% לעומת 75%, בהתאמה). ($p = .023$, $\chi^2 = 5.150$).

מכוונות לתעסוקה

בשלושת השאלונים למשתתפים, נבדקה המכוונות שלהם לתעסוקה. כלומר, עד כמה הם מתכננים את התעסוקה העתידית שלהם ויודעים באיזה כיוון תעסוקה יבחרו. בלוח 28 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 28: מכוונות לתעסוקה / מקצוע בעתיד. % המשיבים "נכון-בהחלט נכון"

סה"כ (n=114)			באיזו מידה כל אחד מהמשפטים הבאים נכון לגבייך?
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
46%	57%	67%	אני עושה הכנות רציניות כדי לקדם את התעסוקה העתידית שלי
52%	43%	53%	יש לי תכניות ברורות לגבי התעסוקה העתידית שלי
-	54%	57%	נראה לי כי אני יודע באיזה כיוון תעסוקתי / מקצועי אבחר
49%	50%	60%	מדד מכוונות לתעסוקה ²²

ניתן ללמוד מהנתונים כי בדומה למכוונות להשכלה גבוהה, חלה ירידה גם במכוונות לתעסוקה של המשתתפים בין תחילת התכנית, לסיומה ולשנה לאחר סיום המכינה. ($p < .022$). שנה לאחר סיום המכינה, כמחצית מהמשתתפים עושים הכנות רציניות לקדם את התעסוקה שלהם בעתיד ומדווחים על קיומן של תכניות ברורות לגבי התעסוקה העתידית שלהם.

אצל 32% מהמשתתפים (37 מתוך 114) חלה עליה במכוונות לתעסוקה בין תחילת התכנית לשנה לאחר סיום הלימודים במכינה. מניתוח הנתונים של משתתפים אלה ניתן ללמוד כי המכוונות לתעסוקה היא גבוהה יותר בקרב משתתפים שהמשיכו להיות בקשר עם העו"ס לאחר סיום המכינה בהשוואה לצעירים שלא המשיכו את הקשר עם העו"ס ($T(120) = -2.132, p = .035$). הדבר מצביע על תרומתה של העו"ס בהכוונת המשתתפים לתעסוקה, בשנה שלאחר סיום הלימודים במכינה.

כמו כן, ניתן ללמוד כי המסוגלות העצמית (שנה לאחר סיום הלימודים) של משתתפים אלה גבוהה יותר בהשוואה למשתתפים שלא קיימת אצלם עליה במכוונות לתעסוקה ($T(114) = -2.144, p = .036$).

רגשות בנוגע לתעסוקה

בשלושת השאלונים למשתתפים, נבדקו הרגשות שלהם בנוגע לתעסוקה. כלומר, אילו רגשות, חיוביים או שליליים, מתעוררים בהם שהם חושבים על התעסוקה שלהם בעתיד. בלוח 29 ניתן לראות את תשובותיהם.

²² $\alpha = .814$. המדד כולל את שני ההיבטים הראשונים בלבד.

לוח 29: רגשות בנוגע לתעסוקה / מקצוע. % משיבים 5-4 (רגשות חיוביים)

סה"כ (n=114)			אילו רגשות מתעוררים בך כשאתה חושב על התעסוקה / מקצוע שלך בעתיד?
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
64%	61%	65%	ביטחון (מול חשש)
69%	64%	77%	רגשות חיוביים (מול רגשות שליליים)
79%	65%	81%	תקווה (מול ייאוש)
77%	72%	75%	הצלחה (מול כשלון)
72%	66%	75%	מדד רגשות בנוגע לתעסוקה ²³

ניתן ללמוד מהנתונים כי כשלושה רבעים מהמשתתפים חשו רגשות חיוביים ביחס להשכלה גבוהה, לאורך כל התקופה שנבדקה (למעט ירידה בסיום הלימודים. $p=0.004$) – מתחילת התכנית ועד שנה לאחר סיום הלימודים במכינה ולמעשה חל שינוי זניח ברגשות שלהם כלפי השכלה גבוהה בתקופה זו.

6.3. מצב כלכלי

הכנסה

בשלושת השאלונים למשתתפים, נבדקה רמת ההכנסה שלהם מעבודה ומכל הכנסה אחרת. בלוח 30 ניתן לראות את תשובותיהם. ראוי לציין כי 5% מהמשתתפים סרבו להשיב לשאלה זו.

לוח 30: הכנסה החודשית ממוצעת. % המשיבים

סה"כ (n=114)			מה הייתה ההכנסה החודשית הממוצעת שלך מעבודה ומכל הכנסה אחרת?
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
13%	23%	18%	2,000 ₪ ומטה
18%	53%	31%	2,000 עד 4,000 ₪
33%	17%	32%	4,000 עד 6,000 ₪
31%	6%	15%	6,000 ₪ ומעלה

ניתן ללמוד מהממצאים כי שיעור המשתתפים שההכנסה החודשית שלהם 6,000 ₪ ומעלה עלה פי 2 מתחילת התכנית ועד שנה לאחר סיום הלימודים במכינה (15% לעומת 31%), כך ששנה לאחר סיום הלימודים במכינה, כשליש מהמשתתפים הכניסו 6000 ₪ לחודש ויותר. מדובר על רמת הכנסה דומה להכנסה הממוצעת לנפש בישראל (2017)²⁴.

בכדי לבדוק את ההבדלים בהכנסה בשלושת המדידות נערך ניתוח שונות מדידות חוזרות חד כיווני ונמצא כי קיים הבדל בהכנסה בשלושת המדידות: חלה ירידה בהכנסה בין השנה שלפני תחילת התכנית להכנסה במהלך

²³ $\alpha = .877$

²⁴ מתוך סקר ההוצאות וההכנסות של הלמ"ס. 2017.

הלימודים, חלה עליה בהכנסה בין השנה שלפני תחילת הלימודים להכנסה שנה לאחר סיום הלימודים
 $(F(1.77,161.4)=41.158, p=.000)$.

עליה בהכנסה בין תחילת הלימודים לבין שנה לאחר סיום הלימודים

בקרב 60% מהמשתתפים (68 מתוך 114) הייתה עליה בהכנסה בין תחילת הלימודים לבין שנה לאחר סיום הלימודים. עלייה זו הייתה גבוהה יותר בקרב בנים בהשוואה לבנות. $(T(101)=2.74, p=.007)$, בקרב משתתפים שגילם 25-26 בהשוואה למשתתפים צעירים יותר $(F(102)=4.574, p=.013)$.

כמו כן, נמצא כי שיפור במסוגלות העצמית של המשתתפים משפיע לחיוב על הסיכוי שלהם להגדיל את הכנסתם בשנה שלאחר סיום הלימודים במכינה $(\text{logistic regression: } c2(1)=4.581, p=.032)$.

מצב כלכלי סובייקטיבי

בשלושת השאלונים למשתתפים, נבדק המצב הכלכלי הסובייקטיבי שלהם, על-פי דיווחם. בלוח 31 ניתן לראות את תשובותיהם.

לוח 31: מצב כלכלי סובייקטיבי. % המשיבים

סה"כ (n=114)			כיצד היית מגדיר את המצב הכלכלי שלך כיום?
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
18%	48%	38%	קשה מאד – קשה
49%	40%	55%	בינוני
33%	12%	7%	טוב – טוב מאד

ניתן ללמוד מהנתונים כי שיעור המשתתפים שהגדירו את מצבם הכלכלי כ"טוב – טוב מאד" עלה באופן משמעותי בין תחילת התכנית לבין שנה לאחר סיום הלימודים במכינה, מ-7% ל-33%, בהתאמה (Wilcoxon: $p=.000$). כמו כן, רק 18% מהמשתתפים דיווחו שנה לאחר סיום הלימודים במכינה כי מצבם הכלכלי הוא "קשה מאד-קשה" בהשוואה ל-38% בתחילת התכנית.

באופן ספציפי נמצא כי יותר משתתפים שתומכים כלכלית במשפחתם דיווחו על מצב כלכלי "קשה / קשה מאד" כשנה לאחר סיום הלימודים, בהשוואה למשתתפים שלא תומכים כלכלית במשפחה - 53% לעומת 12%, בהתאמה $(c2(2)=16.414, p=.000)$.

6.4 תפיסה עצמית

הערכה עצמית

ההערכה העצמית של המשתתפים נבדקה בשלושת השאלונים באמצעות שאלון (Rosenberg, 1965). בלוח 32 ניתן לראות את תשובות המשתתפים.

לוח 32: הערכה עצמית. % המשיבים "מסכים-מסכים מאד"

סה"כ (n=114)			המשפטים הבאים מתארים איך צעירים חושבים על עצמם. לגבי כל משפט סמן את התשובה המתאימה לך ביותר
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
90%	91%	90%	בסך הכל אני מרוצה מעצמי
9%	12%	21%	לפעמים אני חושב שאני לא שווה כלום*
98%	94%	99%	אני חושב שיש לי מספר תכונות טובות
93%	86%	85%	אני מסוגל לעשות דברים במידת הצלחה כמו רוב האנשים בגילי
11%	14%	20%	אני חושב שאין לי סיבות רבות להיות גאה בעצמי*
97%	88%	90%	אני חושב שאני אדם חשוב לפחות כמו אחרים
35%	59%	65%	הייתי רוצה שתהיה לי יותר הרגשת כבוד לעצמי*
93%	86%	89%	יש לי יחס חיובי כלפי עצמי
90%	83%	81%	מדד הערכה עצמית²⁵

* ההיבט מנוסח על דרך השלילה.

ניתן ללמוד מהנתונים כי חלה עליה בהערכת העצמית של המשתתפים בין תחילת התכנית לשנה לאחר סיומה (T(117)=1.980, p=.050).

תחושת מסוגלות עצמית

תחושת המסוגלות העצמית של המשתתפים נבדקה בשלושת השאלונים (לפני הלימודים, בסיומם ושנה לאחר סיומם) באמצעות שאלון (Schwarzer & Jerusalem, 1995). בלוח 33 ניתן לראות את תשובות המשתתפים.

לוח 33: מסוגלות עצמית. % המשיבים "מסכים-מסכים מאד". לפי מכללה ובסה"כ.

סה"כ (n=114)			המשפטים הבאים מתייחסים לאופן שאתה חושב ומתייחס לעצמך ולמצבים שונים. עד כמה אתה מסכים איתם?
לאחר שנה	סוף תכנית	תחילת תכנית	
74%	77%	82%	מה שיקרה לי בעתיד תלוי בעיקר בי
80%	73%	73%	אני יכול לעשות כמעט כל דבר שאני מחליט לעשות
19%	30%	21%	הרבה פעמים אני מרגיש שאחרים דוחפים אותי בכדי לעשות דברים*
80%	71%	75%	הרבה פעמים אני מרגיש שאני יכול להתמודד עם הבעיות שלי בחיים
83%	74%	79%	אני יכול לשנות הרבה דברים שחשובים לי בחיים
15%	20%	23%	יש לי מעט שליטה על הדברים שקורים לי בחיים*
19%	25%	29%	יש כמה בעיות שמפריעות לי, שאין לי דרך לפתור*
80%	74%	76%	מדד מסוגלות עצמית²⁶

* ההיבט מנוסח על דרך השלילה

ניתן ללמוד מהנתונים כי לא חל שינוי משמעותי בתחושת המסוגלות העצמית של המשתתפים.

²⁵ .α = .764

²⁶ .α = .670

סיכום ומסקנות

- ⇐ באופן כללי, התוכנית עמדה ביעד המרכזי שהציבה לעצמה - שיעור המשתתפים **הזכאים לתג"ת** בקרב אלה שסיימו את הלימודים במכינה עמד על – **73%** - מעל ליעד שהוגדר בתחילת התכנית (70%).
- ⇐ שיעור המשתתפים **שהמשיכו במסלול לימודי** לאחר סיום הלימודים במכינה בקרב המשתתפים עמד על **28%**.
- ⇐ שיעור המשתתפים **השואפים להשיג תואר ראשון בעתיד**, עלה באופן מובהק מ – 53% בתחילת התכנית ל – **66%** שנה לאחר סיום הלימודים במכינה.
- ⇐ חלה ירידה **במכוונות להשכלה גבוהה** של המשתתפים בין תחילת התכנית לבין שנה לאחר סיום הלימודים במכינה. ייתכן וירידה זו קשורה לציפיות ריאליות יותר של המשתתפים ביכולתם או רצונם להמשיך ללימודים גבוהים ו/או לכך שציפיותיהם הראשוניות מלכתחילה הסתכמו בהשלמת תג"ת.
- ⇐ משתתפים שהיו בקשר עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה, דיווחו על עליה במכוונות להשכלה גבוהה. ממצא זה יכול להעיד על חשיבות הליווי וההכוונה גם לאחר סיום המכינה במטרה לעודד את המשתתפים להמשיך ולרדוף אחר השכלה גבוהה יותר לעצמם.
- ⇐ **הרגשות החיוביים בנוגע להשכלה גבוהה** של המשתתפים נשארו יציבים בין תחילת התכנית לבין שנה לאחר סיום הלימודים במכינה. משתתפים שהיו בקשר עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה, דיווחו על עליה ברגשות החיוביים בנוגע להשכלה גבוהה.
- ⇐ שיעור המשתתפים שדיווחו כי **עבדו לפני תחילת התכנית** (80%) ירד בהשוואה **לתקופת הלימודים במכינה** (52%). ירידה זו היא חיובית ומיוחסת למגת הקיום שקיבלו המשתתפים.
- ⇐ שיעור המשתתפים שדיווחו כי **עבדו לאחר סיום הלימודים** במכינה (84%) עלה במקצת, בהשוואה לתקופה שלפני התכנית, אך לא באופן מובהק סטטיסטית.
- ⇐ חלה ירידה **במכוונות לתעסוקה** של המשתתפים בין תחילת התכנית לשנה לאחר סיום הלימודים במכינה. משתתפים שהיו בקשר עם העו"ס לאחר סיום הלימודים במכינה, דיווחו על עליה במכוונות לתעסוקה.
- ⇐ שיעור המשתתפים **שההכנסה החודשית** שלהם 6,000 ₪ ומעלה עלה פי 2 בין תחילת התכנית לבין שנה לאחר סיום הלימודים במכינה – מ – 15% ל – 31%. נמצא כי שיפור במסוגלות העצמית של המשתתפים משפיע לחיוב על הסיכוי שלהם להגדיל את הכנסתם.
- ⇐ שיעור המשתתפים שהגדירו את **מצבם הכלכלי** כ"טוב – טוב מאד" עלה באופן משמעותי בין תחילת התכנית לבין שנה לאחר סיום הלימודים במכינה, מ – 7% ל – 33%. רק 18% מהמשתתפים דיווחו כי מצבם הכלכלי הוא "קשה מאד-קשה" בהשוואה ל – 38% בתחילת התכנית.
- ⇐ אף כי לא חל שינוי בתחושת המסוגלות העצמית של המשתתפים בתקופה זו נמצא כי חלה עליה **בהערכה העצמית** של המשתתפים בין תחילת התכנית לבין שנה לאחר סיומה ממצא משמעותי לאור העובדה שהערכה עצמית מוגדרת כ"מדד" יציב יחסית.

המלצות

איתור וגיוס משתתפים

⇐ מומלץ לגייס לתכנית, בעיקר צעירים עם תמיכה משפחתית חלשה, הן בהיבט הרגשי (יכולת לשוחח ולהתייעץ) והן בהיבט הכלכלי (מגורים בבית ההורים ותמיכה כספית של ההורים בצעיר). צעירים אלה הם בעלי פוטנציאל גבוה יותר להפיק את המירב מתכנית משלי, בעיקר מהליווי האישי וממלגת הקיום, בהשוואה לצעירים אחרים.

⇐ מומלץ לייעל את הפנייה הטלפונית הישירה למועמדים פוטנציאליים לתכנית: (1) לעדכן את רשימות הצעירים הנמצאות בידי היחידה להכוונת חיילים משוחררים ובידי צה"ל. (2) למצוא פתרון, שיאפשר להוציא רשימות אלה מהלשכות להכוונת חיילים משוחררים. (3) להקצות לכל מכללה מספר שעות מוגדר של טלפונים, שיתקשרו בכדי לעניין צעירים בהרשמה לתכנית.

⇐ מומלץ להדק את שיתוף הפעולה בין התכנית בכלל ועו"ס משלי בפרט לבין עו"ס יתד, העוסקות בטיפול בצעירים בסיכון ברשויות המקומיות. הדבר עשוי להגדיל באופן משמעותי את הביקוש לתכנית.

⇐ מומלץ להדק את שיתוף הפעולה בין עו"ס משלי לבין גורמים שונים בקהילה העוסקים עם צעירים בסיכון ובכלל זה תכניות שונות ברשויות המקומיות, עמותות מקומיות, אזורים וארציות ועוד.

לימודים

⇐ מומלץ לשקול את הרחבת המודל של תכנית משלי מלימודי תג"ת בלבד ללימודי מכינה קדם-אקדמית לצעירים בסיכון ולמסלולי לימוד רלוונטיים נוספים. הדבר יאפשר לתכנית להיות עוד יותר אטרקטיבית בהשוואה לתכניות השלמת השכלה אחרות ולתת לצעירים בסיכון את המענה המדויק ביותר לצורכיהם.

⇐ מומלץ לשנות את מודל התקצוב של התכנית, מתקצוב לפי תלמיד לתקצוב לפי כיתה. הדבר יאפשר את המשכיות התכנית ובאופן ספציפי: (1) כיתות משלי במכינות לא יהיו גרעוניות ובכך תגדל האטרקטיביות של התכנית עבור מכללות נוספות. (2) יישום מלא של פיצולי כיתות ותגבורים לתלמידים, שיהיו מובנים בתוך תקציב הבסיס של התכנית ולא יהיה תלוי ברצון הטוב של המכינות.

⇐ מומלץ לדרוש מהמכינות שחלק מהמורים בתכנית יהיו בעלי ניסיון מוכח בהוראה של נוער / צעירים בסיכון ויישום אסטרטגיות הוראה ייחודיות לאוכלוסייה זו.

⇐ מומלץ לתקצב הדרכה קבוצתית למורי התכנית, שתתמקד באתגרים הלימודיים והרגשיים של עבודה עם צעירים בסיכון.

⇐ מומלץ לשמר את גודל הכיתה ההתחלתי – 25 משתתפים לקבוצה. יחד עם זאת, מומלץ לפצל את הכיתה לשתי קבוצות בחלק ממוקצועות הלימוד, עפ"י מאפייני הקבוצה וצורכי המשתתפים.

⇐ לאור רקע ומאפייני המשתתפים בהקשר הלימודי והערכתם את רכיב המעטפת הלימודית, ראוי לבחון לעומק את הצרכים הדיפרנציאליים של המשתתפים ולהתאים את אפשרויות ההוראה / הסיוע הלימודי בהתאם לצרכים ולקשיים שעולים.

← מומלץ לתת שימת לב מיוחד ליצירת אווירה לימודית טובה בכיתה ולשמר אותה לאורך כל תקופת הלימודים במכינה.

תמיכה כלכלית

← מומלץ להביא לידיעת המשתתפים בתחילת התכנית, שהם עומדים בפני תקופה מאתגרת מבחינה כלכלית ולעשות איתם תכנון כלכלי אישי, במטרה לסייע להם להתנהל בצורה כלכלית נכונה במהלך תקופת הלימודים במכינה.

← מומלץ להביא למשתתפים סדנה בנושא התנהלות כלכלית נכונה, כפי שנעשה בחלק מהמכללות ובחלק מהמחוזים. זאת במטרה לסייע להם להתנהל נכון מבחינה כלכלית במהלך הלימודים ולאחריהם ובאופן ספציפי, לצמצם את הוצאותיהם במהלך תקופת הלימודים.

← מומלץ לסייע למשתתפים בעלי חובות לטפל בחובותיהם עוד לפני תחילת התכנית, בעזרת עו"ס יתד ו/או יחידות הסיוע המשפטי של משרד המשפטים.

← מומלץ להגדיל באופן דיפרנציאלי את מלגת הקיום של משתתפים התומכים כלכלית במשפחתם.

← מומלץ לאפשר למשתתפי התכנית לגור במעונות הסטודנטים, בכדי לצמצם את הוצאתם על דיור ולאפשר להם להתגורר בסמוך למכינה, בכדי לייתר את הצורך בנסיעות ארוכות למכינה וממנה.

ליווי המשתתפים במהלך הלימודים במכינה

← מומלץ להמשיך ולטפח את הליווי האישי של המשתתפים בתכנית במהלך הלימודים במכינה, על-ידי עו"ס משלי.

← מומלץ כי העו"ס תנסה לשוחח עם המשתתפים עוד בשלהי הלימודים במכינה, לגבי התכניות שלהם לאחר סיום הלימודים במכינה. מומלץ כי בסיועה של העו"ס, יהיו לכל המשתתפים מטרות לשנה שאחרי סיום הלימודים במכינה.

← מומלץ לבחון מחדש את המבנה והתכנים של סדנאות ההעצמה בהנחיית העו"ס על-מנת למקסם את האפקטיביות והיעילות שלהן. ניתן לשלב בסדנאות תכני העשרה חשובים, כגון: הצבת מטרות, הכוונה תעסוקתית, התנהלות כלכלית נכונה ועוד.

← מומלץ לבחון כיצד ניתן לרתום את סדנאות ההעצמה לחיזוק הדינמיקה הקבוצתית ושיפור האווירה בכיתה. יחד עם זאת, ראוי להביא בחשבון כי המשתתפים הם אנשים בוגרים, בעלי מטרות שונות ומאפיינים שונים.

מניעת נשירה

← בשלב האיתור והגיוס מומלץ לזהות את המשתתפים עם "פרופיל" סיכוי הנשירה הגבוהים יותר, כפי שאופיינו בממצאים ולקב/ללוות אותם באותן צמוד ואישי יותר.

← חשוב כי תעשה "הערכת יכולת ההתמדה והיכולת לסיים" את התכנית ביחד עם המועמד ועם צוות התכנית תוך שקיפות מלאה לאתגרים ולקשיים הצפויים במהלכה והערכת המשאבים והחסמים שיש הן למשתתף והן לתכנית.

← לאור מרכזיותם של הקשיים הכלכליים והלימודיים במניעים לנשירה, מומלץ להמשיך ולבחון מענים דיפרנציאליים בתחומים אלו כפי שנעשו עד כה ובמקביל לפתח מענים נרחבים לכלל המשתתפים.

ליווי המשתתפים לאחר סיום הלימודים במכינה

← מומלץ להמשיך במתכונת הליווי האישי של המשתתפים לאחר סיום הלימודים במכינה, על-ידי עו"ס משלי. ניתן לשער כי התייעלות בתהליך האיתור והגיוס יפנה יותר זמן לעו"ס לעסוק בליווי המשתתפים לאחר סיום הלימודים במכינה.

← מומלץ להגדיר את מטרות הליווי לאחר סיום הלימודים במכינה בצורה ברורה עבור העו"ס ועבור המשתתפים.

← מומלץ כי העו"ס תעשה הערכת מצב ותאום ציפיות עם המשתתפים במטרה להגדיר את צרכיהם ומטרותיהם העתידיות ואת סגנון ותדירות הליווי המתאים להם.

← מומלץ להרחיב את הידע של עו"ס משלי בנושא מענים קיימים לצעירים בסיכון בנושא השכלה, תעסוקה ומיצוי זכויות.

← מומלץ להדק את הקשרים של עו"ס משלי עם עו"ס יתד ברשויות המקומיות, סביב הצעירים שסיימו את הלימודים בתכנית. כמו כן, צריכה להתבצע "העברת מקל" מסודרת של צעיר, מעו"ס משלי לעו"ס יתד, לאחר שהצעיר נתן את הסכמתו לכך.

השלכות יישומיות של השפעות התכנית

← מומלץ לבחון בשנית את ייעודה הבסיסי של התכנית - האם ובאיזו מידה ניעות השכלתית ותעסוקתית הן מטרות מרכזיות של התכנית? במידה וכן, יש להתאים לכך את התכנית מבחינת הנגשת ידע, משאבים ותיאום ציפיות עם כלל השחקנים בתכנית (צעירים, צוות, עו"ס וכו') ולבחון לעומק האם ובאיזו מידה התכנית יכולה/מסוגלת לאפשר השגת מטרות אלו.

← יש לעבוד עם המשתתפים, עוד במהלך הלימודים במכינה, על פיתוח תחושת המסוגלות שלהם והמכוונות שלהם כלפי השכלה גבוהה ותעסוקה, היות ומשתנים אלה נמצאו קשורים וחלקם אף מנבאים זכאות לתג"ת, לימודי המשך לאחר סיום הלימודים במכינה והגדלת הכנסה.

← למרות האמור לעיל, יש להישמר לא להעמיס על המשתתפים ציפיות רבות מדי וראייה לטווח רחוק, בכדי לא להלחיץ אותם ולאפשר להם להתרכז בהשגת הזכאות לתג"ת – מטרתה העיקרית של תכנית משלי.